

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Privatinės teisės katedra

Deivido Tumelio,

V kurso, komercinės teisės

studijų šakos studento

Magistro darbas

**Lietuvos vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolės
efektyvumo problemos**

Vadovė: doc. dr. Danguolė Bublienė

Recenzentas: doc. dr. Deividas Soloveičik

Vilnius

2016

TURINYS

ĮVADAS	3
1. ADMINISTRACINĖS KONTROLĖS PROBLEMOS.....	6
1.1. Vartojimo sutarčių standartinių sąlygų stebėsenos problemos	6
1.1.1. Galimybė ūkio subjektams po kurio laiko grąžinti nesąžiningą sąlygą į sutartis	7
1.1.2. Savalaikio standartinių sutarčių sąlygų monitoringo trūkumas	11
1.2. Kontrolės tvirtinant sutarčių standartines sąlygas problemos	18
1.3. VVTAT nutarimų teisinės galios problemos	23
2. TEISMINĖS KONTROLĖS PROBLEMOS.....	31
2.1. Vartotojų viešojo intereso gynimas teisme	31
2.2. Pareiga <i>ex officio</i> vertinti vartojimo sutarties sąlygų atitiktį sąžiningumo reikalavimui	38
3. ORGANIZACINĖS PROBLEMOS	45
3.1. Informacijos apie nesąžiningas sąlygas trūkumas.....	45
3.2. Valstybės institucijų bendradarbiavimo problemos	50
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	56
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	58
SANTRAUKA	67
SUMMARY	68

IVADAS

Temos aktualumas ir darbo originalumas. Nagrinėjama tema yra aktuali Lietuvos doktrinai bei praktikai, kadangi, pirmiausia, Lietuvos nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmas ir egzistuojančios kontrolės problemos iki šiol doktrinoje nebuvo plačiau nagrinėtos, išskyrus doc. dr. Danguolės Bublienės mokslinius darbus. Antra, teismų praktikos nesąžiningų sąlygų kontrolės klausimais nėra gausu, kartais ji prieštaringa bei kritikuotina. Tuo tarpu tinkamas nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmo aiškinimas doktrinoje bei praktikoje ir efektyvus jo veikimas yra labai svarbus vartotojams kaip silpnesnei sutarties šaliai, kadangi, kaip atskleidžiama šiame darbe, naudojantis nesąžiningomis sutarčių sąlygomis vartotojams gali būti padaroma didelė žala ar netgi primamas neteisingas teismo sprendimas. Taip pat pažymėtina, jog Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos (toliau – VVTAT) nesąžiningų sąlygų taikymo požiūriu įvertintų vartojimo sutarčių skaičius iš esmės nemažėja, o priešingai – didėja¹. Atsižvelgiant į tai, kad paprastai absoliuti dauguma verslininkų atsižvelgia į VVTAT pasiūlymus nebetaikyti nesąžiningų sąlygų², galima kelti klausimą, kodėl nemažėja peržiūrėtų sutarčių skaičius, su kokiomis problemomis susiduriama kontroliuojant nesąžiningas sąlygas bei ar ši kontrolė apskritai yra efektyvi. Todėl šiame darbe siekiama atskleisti doktrinoje dar neanalizuotas nesąžiningų sąlygų kontrolės problemas, taip pat išsamiai ir sistemiškai išnagrinėti jau žinomas problemas bei įvertinti, kokį bendrą poveikį jos daro nesąžiningų sąlygų kontrolės efektyvumui.

Darbo tikslas. Pagrindinis darbo tikslas yra kompleksiskai išnagrinėjus teisinį reglamentavimą, VVTAT, teismų praktiką, rinkoje naudojamas sutarčių sąlygas atskleisti konkrečias problemas, su kuriomis susiduriama vykdant vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolę. Taip pat argumentuotai įvertinti, koks yra šių problemų poveikis kontrolės efektyvumui, kaip būtų galima jas spręsti ir ar nesąžiningų sąlygų kontrolė yra efektyvi.

Darbo uždaviniai. Šio darbo uždaviniai yra atlikus teisinio reglamentavimo, VVTAT, kitų valstybės institucijų ir teismų praktikos bei rinkoje taikomų sutarčių sąlygų analizę nustatyti:

¹ Remiantis VVTAT 2014 m. veiklos ataskaitos duomenimis, 2008 m. nesąžiningų sąlygų taikymo požiūriu buvo įvertintos 89 vartojimo sutartys, 2009 m. – 155, 2010 m. – 181, 2011 m. – 175, 2012 m. – 135, 2013 m. – 132, 2014 m. – 184. Šio darbo rašymo metu VVTAT 2015 m. veiklos ataskaita dar nebuvo paskelbta.

² Remiantis VVTAT 2010 – 2014 m. veiklos ataskaitose pateikiamais duomenimis. Šio darbo rašymo metu VVTAT 2015 m. veiklos ataskaita dar nebuvo paskelbta.

- I. Su kokiomis problemomis susiduriama kontroliuojant nesąžiningas sąlygas;
- II. Ar esamas teisinis reguliavimas užtikrina priemones efektyviai nesąžiningų sąlygų kontrolei;
- III. Ar standartinių sutarčių sąlygų tvirtinimas yra efektyvi kontrolės priemonė;
- IV. Kokie yra standartinių sutarčių sąlygų stebėsenos mechanizmo trūkumai;
- V. Ar teismai tinkamai aiškina nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmą bei veikia aktyviai, kai to reikalauja viešasis interesas;
- VI. Ar teismai laikosi pareigos sutarties sąlygų atitiktį sąžiningumo reikalavimui vertinti *ex officio* bei kokia yra šios pareigos apimtis;
- VII. Ar nesąžiningų sąlygų kontrolės srityje vyksta bendradarbiavimas tarp vartojimo ginčus nagrinėjančių valstybės institucijų ir VVTAT;
- VIII. Ar viešojoje erdvėje pateikiama pakankamai informacijos apie nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmą ir nesąžiningomis pripažintas sąlygas;
- IX. Ar verslininkai negali piktnaudžiauti esamu teisiniu reglamentavimu bei išvengti realios nesąžiningų sąlygų kontrolės ir ar nesąžiningų sąlygų kontrolė yra efektyvi.

Darbo objektas. Darbo objektas yra nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse kontrolės efektyvumo problemos. Siekiant atskleisti praktikoje išskylančias problemas analizuojamas esamas nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmo teisinis reglamentavimas, VVTAT, kitų valstybės institucijų ir teismų praktika, rinkoje naudojamos sutarčių sąlygos. Taip pat nagrinėjama esamų problemų įtaka nesąžiningų sąlygų kontrolės efektyvumui bei galimos jų sprendimo priemonės. Didžiausias dėmesys darbe yra skiriamas būtent problemoms, su kuriomis susiduriama vykdant nesąžiningų sąlygų kontrolę bei šių problemų įtakai kontrolės efektyvumui. Tuo tarpu problemų sprendimo būdai ne visais atvejais yra išsamiai nagrinėjami, kadangi kai kuriems iš jų galėtų būti reikalingi teisės aktų bei nuo seno susiformavusios praktikos pakeitimai, o tai reikalautų atskiro tyrimo bei detalios pakeitimų poveikio analizės.

Tyrimo metodai. Lyginimo, lingvistinės bei loginės analizės metodai naudojami nagrinėjant rinkoje naudojamų sutarčių standartines sąlygas, VVTAT nutarimų dėl nesąžiningų sąlygų dinamiką, taip pat siekiant nustatyti, ar naudojamose sutarčių sąlygose taikomos nesąžiningos sąlygos, ar VVTAT pasiūlymai nebetaikyti nesąžiningų sąlygų yra realiai įgyvendinami, ar nesąžiningų sąlygų kontrolės srityje vyksta bendradarbiavimas tarp VVTAT ir vartojimo ginčus sprendžiančių institucijų. Analizuojant VVTAT, kitų valstybės institucijų, teismų praktiką, teisės aktus bei vertinant, ar valstybės institucijos kreipiasi į VVTAT prašydamos įvertinti sutarčių sąlygų atitiktį sąžiningumo reikalavimui, ar teismai

tinkamai vykdo pareigą veikti aktyviai, kai to reikalauja viešasis interesas, ar VVTAT laiku vykdo nesąžiningų sąlygų stebėseną, ar ūkio subjektai turi galimybę nesąžiningas sąlygas gražinti į sutartis, naudojamas dokumentų analizės metodas. Tiriant esamą teisinį reglamentavimą, VVTAT praktiką, vertinant, kada atsiranda vartotojų viešojo intereso pažeidimas, kokiais atvejais VVTAT turi teisę jį ginti, ar ginčijant nesąžiningas sąlygas vartotojams būtų tikslinga pasinaudoti grupės ieškinio institutu, ar VVTAT nutarimą patvirtintus teismui vartotojai galėtų pasinaudoti teismo sprendimo *res judicata* galia bei nustatytais prejudiciniais faktais ginčydami individualių sutarčių nesąžiningas sąlygas, ar ūkio subjektai turi galimybę išvengti realios nesąžiningų sąlygų kontrolės, naudojami sisteminės, lingvistinės, loginės analizės bei teleologinis metodai. Apibendrinant atliktų VVTAT nutarimų, kitų valstybės institucijų ir teismų praktikos, tam tikrų nesąžiningų sąlygų paplitimo draudimo rinkoje ir kitų tyrimų rezultatus, nustatytų nesąžiningų sąlygų kontrolės problemų poveikį kontrolės efektyvumui naudojami sisteminės analizės ir apibendrinimo metodai.

Svarbiausi šaltiniai. Atsižvelgiant į tai, kad nesąžiningų sąlygų kontrolės efektyvumas Lietuvos doktrinoje, išskyrus doc. dr. Danguolės Bublienės mokslo darbus, nėra plačiau analizuojamas, darbe remiamasi šios autorės mokslo darbais bei VVTAT ir teismų praktika, kurios analizė atskleidžia nesąžiningų sąlygų kontrolės problemas. Pažymėtina, kad šiame darbe stengiamasi atskleisti doktrinoje iki tol dar neanalizuotas nesąžiningų sąlygų kontrolės problemas, detaliau ištirti doktrinoje jau minimas problemas ir pateikti atliktais tyrimais paremtą sistemine bei visapusišką analizę, kokios nesąžiningų sąlygų kontrolės problemos egzistuoja, koks yra jų poveikis ir kaip jos galėtų būti sprendžiamos. Vertinant teisminės kontrolės problemas, galimus jų sprendimo būdus remiamasi prof. habil. dr. Vytauto Nekrošiaus, prof. habil. dr. Valentino Mikelėno ir lekt. Egidijaus Laužiko mokslo darbais.

1. ADMINISTRACINĖS NESĄŽININGŲ SĄLYGŲ KONTROLĖS PROBLEMOS

1.1. Vartojimo sutarčių standartinių sąlygų stebėsenos problemos

Nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizme pirmiausiai paminėtina sutarčių standartinių sąlygų stebėseną (monitoringą). Ši kontrolės rūšis galėtų būti priskiriama prie preventyvos kontrolės ir yra labai svarbi dėl to, kad leidžia užkirsti kelią sutarčių, kuriose naudojamos nesąžiningos sąlygos, sudarymui su vartotojais ateityje, kadangi jos metu preventyškai tikrinamos standartinės vartojimo sutarčių sąlygos. Preventyvi kontrolė yra taikoma sutarties rengimo ir sudarymo procese ir yra nukreipta į nesąžiningų sąlygų pašalinimą iš rinkos³. Standartinių sąlygų stebėseną vykdoma VVTAT įvairiomis priemonėmis renkant informaciją, pavyzdžiui, iš žiniasklaidos, kitų valstybės institucijų, asmenų prašymų, apie tam tikrame ūkio sektoriuje galimai taikomas nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas ir inicijuojant atitinkamame sektoriuje veikiančių ūkio subjektų naudojamų standartinių sutarčių sąlygų atitikties Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.228⁴ straipsnio 2 dalyje įtvirtintiems nesąžiningumo kriterijams įvertinimą. Vartojimo sutarčių standartinių sąlygų stebėseną reglamentuojama Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos vykdomos stebėsenos (monitoringo) taisyklių⁴ ir vykdoma VVTAT kiekvienais metais iki sausio 25 d. nusprendžiant, kokios vartojimo sutartys tais metais bus įvertintos nesąžiningų sąlygų taikymo požiūriu, bei sudarant planuojamų tikrinti ūkio subjektų sąrašą. Parengus tikrinamų ūkio subjektų sąrašą jų prašoma pateikti naudojamas standartinės sutarčių sąlygas, o atlikus įvertinimą verslininkui pasiūloma pakeisti, panaikinti ar netaikyti tų sutarties nuostatų, kurios buvo pripažintos atitinkančiomis nesąžiningų sąlygų nustatymo kriterijus. Verslininkui iki nurodyto termino neįvykdžius VVTAT pasiūlymo kreipiamasi į teismą su ieškiniu Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo (toliau – VTAĮ) 32 straipsnio 2 dalies pagrindu. Kadangi ši nesąžiningų

³ BUBLIENĖ, D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 329.

⁴ Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos vykdomos stebėsenos (monitoringo) taisyklės, patvirtintos VVTAT direktoriaus 2011 m. lapkričio 28 d. įsakymu Nr. 1-614, *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 157-7467.

sąlygų kontrolės rūšis yra nukreipta į ateitį, tokiu būdu ne tik geriau apsaugomi vartotojai, nes nesąžiningos sąlygos neatsiduria jų sutartyse, bet ir sutaupoma daug laiko, kurį VVTAT užimtų sutarčių sąlygų vertinimas nagrinėjant vartotojų prašymus. Todėl yra itin svarbu, kad standartinių sutarčių sąlygų stebėsenos mechanizmas tinkamai veiktų ir būtų užtikrinama efektyvi vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Vis dėlto, esamo teisinio reglamentavimo, teismų bei VVTAT praktikos analizė atskleidžia svarbias šio mechanizmo problemas, kurios bus aptariamos toliau šiame darbo skyriuje.

1.1.1. Galimybė ūkio subjektams po kurio laiko grąžinti nesąžiningą sąlygą į sutartis

VTAĮ 32 straipsnio 2 dalis numato, jog VVTAT nustačiusi, kad vartojimo sutarties sąlygos yra nesąžiningos, kreipiasi į jas parengusį ūkio subjektą ir pasiūlo geranoriškai nebetaikyti nesąžiningų sąlygų sudarant sutartis su vartotojais, antraip VVTAT kreipsis į teismą dėl nesąžiningos sąlygos pripažinimo negaliojančia ar pakeitimo. Kaip teigiama VVTAT 2010-2014 m. veiklos analizėse, absoliuti dauguma verslininkų geranoriškai pakeičia nesąžiningomis pripažintas sutarčių sąlygas. Tokiu atveju patikrinama, ar sutarčių sąlygos iš tikrųjų pakeistos, ir konstatavus, kad vartotojų viešojo intereso pažeidimas nutrauktas, procedūra užbaigiama. Tačiau esamas teisinis reglamentavimas bei VVTAT darbo procedūros neužtikrina, kad verslininkas po kurio laiko nesąžininga pripažintos sutarties sąlygos pakartotinai neįtrauktų į standartines sutarčių sąlygas. Pirmiausia pažymėtina, jog VVTAT teisės aktų nėra įpareigota tikrinti ir netikrina, ar tie verslininkai, kurie geranoriškai sutiko įgyvendinti pasiūlymą nebetaikyti nesąžiningų sąlygų, po kurio laiko jų pakartotinai negrąžino į sutartis. Antra, jeigu VVTAT vykdydama pakartotinę standartinių sutarčių sąlygų stebėseną ar nagrinėdama sutarties sąlygų sąžiningumą vartotojo prašymu ir nustatytų, jog verslininkas pakartotinai taiko nesąžiningas sąlygas sudarydamas sutartis su vartotojais, jokios ekonominės sankcijos už tokius veiksmus ūkio subjektui VTAĮ ar kituose teisės aktuose nėra numatytos. Todėl VVTAT turėtų iš naujo pradėti sutarties sąlygų sąžiningumo vertinimo procedūrą, verslininkas galėtų ir vėl geranoriškai įgyvendinti pasiūlymą pakeisti sutarčių sąlygas, o vėliau pakartotinai grąžinti nesąžiningas sąlygas į sutartis. Taigi, susidaro situacija, kuomet verslininkai gali piktnaudžiauti sutarčių sąlygų stebėsenos mechanizmo trūkumais ir toliau taikyti nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas. Abejotina, ar tokį mechanizmą galima laikyti

efektyviu bei greitai pašalinančiu nesąžiningas sąlygas iš rinkos⁵. Todėl svarstyta galimybė teisės aktuose numatyti ekonomines sankcijas ūkio subjektams už nesąžiningus veiksmus, kuomet į standartines sutarčių sąlygas pakartotinai įtraukiama sąlyga, kurios nesąžiningumas jau buvo konstatuotas VVTAT nutarimu, priimtu to ūkio subjekto atžvilgiu, ir ūkio subjektas nesąžiningą sąlygą buvo laikinai pašalinęs iš standartinių sutarčių sąlygų. Taip pat pažymėtina, jog Nesąžiningų sąlygų direktyvos⁶ 7 straipsnis įpareigoja valstybes užtikrinti, kad vartotojų ir konkurentų naudai egzistuotų pakankamos ir veiksmingos priemonės, užkertančios kelią nuolatiniam nesąžiningų sąlygų naudojimui sutartyse, pardavėjų ar tiekėjų sudaromose su vartotojais. Dėl šios priežasties galima kelti klausimą, ar esamam teisiniam reglamentavimui neužkertant kelio verslininkams po kurio laiko VVTAT nesąžiningomis pripažintas sąlygas grąžinti į sutartis, nėra pažeidžiamos Nesąžiningų sąlygų direktyvos 7 straipsnio nuostatos⁷.

Pavyzdžiui, VVTAT 2013 m. vykdydama standartinių sutarčių sąlygų stebėseną išnagrino UAB „Pigu“ prekių pirkimo – pardavimo internetinėje parduotuvėje Pigu.lt taisyklės nesąžiningų sąlygų taikymo požiūriu⁸. Taisyklių 8.5 punktas numatė, kad:

„Pirkėjas ir Pardavėjas susitaria, kad Pirkėjui pateikus prekės užsakymą ir Pardavėjui jį patvirtinus, prekės kaina gali pakisti, atsižvelgiant į prekės kainai įtakos turinčius objektyvius rodiklius, tokius kaip prekės savikainos padidėjimas, informacinių sistemų techninė klaida, papildomos su prekės pardavimu Pirkėjui susijusios išlaidos (LR CK 6.313 str. 7 d.). Pirkėjui tokiu atveju nesutinkant įsigyti prekę nauja kaina, bet kuri iš Šalių, išpėjusi apie tai kitą Šalį, turi teisę nutraukti prekės pirkimo-pardavimo sutartį. Šalys susitaria, kad nuostoliai, susiję su pirkimo-pardavimo sutarties nutraukimu šiame punkte nustatyta tvarka, neatlyginami.“

Įvertinusi šią sutarties sąlygą VVTAT nusprendė, kad ji pažeidžia vartotojų teisėtus interesus, kadangi panaikina arba apriboja vartotojo teises, susijusias su pardavėju tuo atveju, kai pardavėjas ar paslaugų teikėjas visiškai ar iš dalies neįvykdo ar netinkamai įvykdo bet kokius savo įsipareigojimus. Remdamasi LAT praktika civilinėje byloje Nr. 3K-

⁵ BUBLIENĖ, D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Monografija. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 342.

⁶ 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos Direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais, *OJ L 95, 21.4.1993*, p. 29–34.

⁷ Toks klausimas keliamas ir doktrinoje, žr. BUBLIENĖ, Danguolė. Ar sankcijos už nesąžiningų sąlygų naudojimą efektyvios? [Interaktyvus]. Iš *Ar sankcijos už nesąžiningų sąlygų naudojimą efektyvios?*: konferencijos medžiaga. [žiūrėta 2016 m. kovo 31 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.vu.lt/tf/d.bubliene/files/2013/10/07.-Nesaziningu-sutarciau-salygu-kontrolė_final.pdf>.

⁸ VVTAT komisijos 2013 m. spalio 10 d. nutarimas Nr. 10-910 „Dėl UAB „pigu“ prekių pirkimo – pardavimo internetinėje parduotuvėje pigu.lt taisyklių sąlygų“.

3-524/2004⁹ VVTAT pažymėjo, jog verslas yra veikimas savo rizika, todėl verslininkas turi prisiimti neigiamų savo veiklos padarinių riziką, t. y. bendrovė šiuo atveju turi prisiimti neigiamas pasekmes dėl galimo prekės kainos pasikeitimo. UAB „Pigu“ sutiko atitinkamai pakeisti prekių pirkimo – pardavimo internetinėje parduotuvėje Pigu.lt taisykles. Tačiau šiuo metu galiojančių 2014 m. rugsėjo 30 d. redakcijos prekių pirkimo – pardavimo internetinėje parduotuvėje Pigu.lt taisyklių¹⁰ 8.6. punktas numato, jog:

Prekių kaina po to, kai Pardavėjas patvirtino užsakymą, keistis negali, išskyrus atvejus, kai prekės kaina pakito, dėl informacinių sistemų techninės klaidos ar kitų nuo Pardavėjo nepriklausančių objektyvių priežasčių. Jei tokiu atveju Pirkėjas nesutinka įsigyti prekę nauja kaina, Pirkėjas gali atsisakyti užsakymo informuodamas apie tai Pardavėją per 2 (dvi) darbo dienas. Anuliuojamas užsakymas šiame punkte numatyta tvarka, Pirkėjui grąžinamos visos jo sumokėtos sumos.

Kaip matoma, pakitus prekės kainai bei pirkėjui jos nesutinkant įsigyti naująja kaina sutartis yra nevykdoma, o užsakymas anuluojamas. Tokia sutarties nuostata neigiamas prekės kainos pasikeitimo pasekmes ir vėl perkelia vartotojui. Taip pat svarstyтина, ar nėra pažeidžiamas vartojimo sutarties sąlygų aiškumo reikalavimas, įtvirtintas CK 6.228⁴ straipsnio 6 dalyje, kadangi nėra aišku, kokios priežastys laikomos objektyviomis, nepriklausančiomis nuo pardavėjo – prekės savikainos padidėjimas, papildomos su prekės pardavimu pirkėjui susijusios išlaidos ar kt. Galima teigti, jog prekių pirkimo – pardavimo internetinėje parduotuvėje Pigu.lt taisyklių 8.6. punkto nuostatos turinio prasme nesiskiria nuo anksčiau VVTAT nesąžininga pripažintų nuostatų, kadangi prekės savikainos padidėjimas bei papildomos su prekės pardavimu pirkėjui susijusios išlaidos naujojoje taisyklių redakcijoje pakeistos sąvoka „kitos nuo pardavėjo nepriklausančios objektyvios priežastys“, o kainos pasikeitimo pasekmės ir toliau perkeliama vartotojui. Tokiu būdu VVTAT 2013 m. spalio 10 d. nutarimas buvo įgyvendintas tik laikinai, o po kurio laiko nesąžininga sąlyga kiek kitokia formuluote buvo ir vėl įtraukta į prekių pirkimo – pardavimo internetinėje parduotuvėje Pigu.lt taisykles.

⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2004 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje G.V., J.D., K.J. J.J. v. UAB „Novaturas“, bylos Nr. 3K-3-524/2004.

¹⁰ Prekių pirkimo – pardavimo internetinėje parduotuvėje Pigu.lt taisyklės, 2014 m. rugsėjo 30 d. redakcija [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-02-23]. Prieiga per internetą: <<http://pigu.lt/t/taisykles>>.

2014 m. gegužės 2 d. VVTAT išnagrinėjo UAB „Baltijos didmena“ elektroninės parduotuvės membership.lt prekių pirkimo ir pardavimo taisyklės¹¹. Jų 11.3.7 punkte buvo nurodoma, kad:

„Prekių grąžinimo paslaugos kaina 6 Lt (paslauga – DPD kurjerio atvykimas ir siuntos paėmimas pirkėjo nurodytu adresu, ir pristatymas MemberShop), kuri bus išskaičiuota iš grąžinamos pinigų sumos.“

VVTAT teigimu, Taisyklių 11.3.7. punktu buvo nustatoma 6 Lt prekių grąžinimo paslaugos kaina, tačiau kitame taisyklių punkte nurodoma, jog tuo atveju, kai prekė grąžinama remiantis teise grąžinti prekę per 7 dienas, pirkėjui tenka prekių grąžinimo išlaidos. Atsižvelgiant į tai, nėra aišku, ar vartotojas, įgyvendindamas teisę, numatytą CK 6.367 straipsnyje, atsisakyti sutarties, sudarytos naudojant ryšio priemones, turės ne tik sumokėti prekių grąžinimo išlaidas, bet ir sumokėti už prekių grąžinimo paslaugą 6 Lt kainą. VVTAT pažymėjo, kad draudžiama pirkėjo teisę atsisakyti sutarties suvaržyti papildomais įsipareigojimais ar įmokomis arba bet koku kitu būdu apriboti ar panaikinti (CK 6.367 straipsnio 3 dalis). Todėl buvo pripažinta, jog Taisyklių 11.3.7 punkto nuostatos pažeidžia vartotojo teisėtus interesus, kadangi bendrovė apriboja vartotojo teises, numatytas įstatymuose. Po VVTAT nutarimo internetinės parduotuvės „membership.lt“ prekių pirkimo ir pardavimo taisyklės buvo pakeistos. Tačiau šiuo metu galiojančioje taisyklių redakcijoje¹² nurodoma, jog:

„Prekių grąžinimo paslaugos kaina siunčiant per DPD kurjerį (paslauga – DPD kurjerio atvykimas ir siuntos paėmimas pirkėjo nurodytu adresu, ir pristatymas MemberShop) 1,74 Eur. (6 Lt.), prekių grąžinimo paslaugos kaina siunčiant per LPEXPRESS savitarnos terminalą 1,45 Eur (5 Lt.), kuri bus išskaičiuota iš grąžinamos pinigų sumos.“

Ši prekių pirkimo ir pardavimo taisyklėse įtvirtinta nuostata savo turiniu yra identiška tai, kurią VVTAT 2014 m. gegužės 2 d. nutarimu pripažino nesąžininga. Nors verslininkas buvo laikinai įgyvendinęs VVTAT nutarimą, po kurio laiko sąlyga buvo pakartotinai įtraukta į internetinės parduotuvės „membership.lt“ prekių pirkimo ir pardavimo taisyklės.

¹¹ VVTAT komisijos 2014 m. gegužės 2 d. nutarimas Nr. 10-323 „Dėl UAB „Baltijos didmena“ membership.lt prekių pirkimo ir pardavimo taisyklių sąlygų“.

¹² MemberShop.lt prekių pirkimo ir pardavimo taisyklės [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-21]. Prieiga per internetą: <<http://membership.lt/index.php?cl=content&oxcid=2eb4676806a3d2e87.06076523>>.

Iš pateiktų pavyzdžių bei esamo teisinio reglamentavimo galima daryti išvadą, kad nesąžiningi verslininkai gali „apeiti“ VVTAT vykdomą nesąžiningų sąlygų stebėseną VVTAT nutarimą įgyvendindami tik laikinai, o po monitoringo atlikimo praėjus kuriam laikui nesąžiningas sąlygas vėl gražindami į sutartis. Kadangi esamas teisinis reguliavimas nenumato pakankamų ir veiksmingų teisinių priemonių, o pati VVTAT netikrina, ar vykdant stebėseną nustatytos nesąžiningos sąlygos nebuvo gražintos į standartines sutarčių sąlygas, manytina, jog VVTAT vykdoma standartinių sutarčių sąlygų stebėseną neužtikrina efektyvaus nesąžiningų sąlygų pašalinimo iš rinkos. Tokia situacija galimai pažeidžia Nesąžiningų sąlygų direktyvos 7 straipsnio nuostatas, įpareigojančias valstybes narės užtikrinti, kad vartotojų ir konkurentų naudai egzistuočių pakankamos ir veiksmingos priemonės, užkertančios kelią nuolatiniams nesąžiningų sąlygų naudojimui vartojimo sutartyse. Todėl svarstyti galimybė numatyti ekonomines sankcijas ūkio subjektams už pakartotinį nesąžiningų sąlygų taikymą bei įpareigojimą VVTAT patikrinti, ar ūkio subjektai po kurio laiko negražino nesąžiningų sąlygų į sutartis.

1.1.2. Savalaikio standartinių sutarčių sąlygų monitoringo trūkumas

Kaip minėta, standartinių sutarčių sąlygų stebėseną svarbi tuo, jog ji yra nukreipta į ateitį ir leidžia užtikrinti, kad nesąžiningos sąlygos nepatektų į sutartis, sudaromas su vartotojais. Todėl norint užtikrinti efektyvią vartojimo sutarčių sąlygų kontrolę VVTAT turėtų nuolatos sekti teismų praktiką ir teismui tam tikras esmines sutarties sąlygas pripažinus nesąžiningomis atlikti tame sektoriuje veikiančių ūkio subjektų standartinių sutarčių sąlygų monitoringą, kad nesąžiningos sąlygos būtų operatyviai pašalintos iš rinkos. Itin didelis dėmesys turėtų būti skiriamas ūkio sektoriams, kuriuose sudaromas didelis skaičius vartojimo sutarčių, pavyzdžiui, energetikos, finansų, mažmeninės prekybos ir kt. Vis dėlto, pirmiausia reikia pažymėti, jog Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos vykdomos stebėsenos (monitoringo) taisyklių 10.1. punktas numato, kad kiekvienais metais iki sausio 25 d. nusprendžiama, kokios vartojimo sutartys tais metais bus įvertintos nesąžiningų sąlygų taikymo požiūriu, bei sudaromas planuojamų tikrinti ūkio subjektų sąrašas, tačiau šis teisės aktas nenumato galimybės VVTAT keisti stebėsenos plano. Todėl VVTAT negali operatyviai reaguoti į aktualius teismų sprendimus dėl nesąžiningų sąlygų ir tais pačiais metais atlikti iš anksto nenumatyto monitoringo. Antra, kaip nurodoma VVTAT 2010-2014 m. veiklos ataskaitose, per metus atliekamas tik vienas monitoringas, tačiau tokio

mąsto stebėseną yra nepakankama. Trečia, abejotina, ar VVTAT seka teismų praktiką bei atsižvelgia į ją sudarydama monitoringo planus. Kadangi toliau šiame darbo skyriuje pateikiamos teismų praktikos bei rinkoje taikomų standartinių sutarčių sąlygų analizė parodo, kad, nors teismas tam tikras vartojimų sutarčių sąlygas prieš keletą metų buvo pripažinęs nesąžiningomis, jos ir toliau yra taikomos sudarant sutartis su vartotojais.

Vienas iš laiku atliekamos standartinių sutarčių sąlygų stebėsenos trūkumo pavyzdžių galėtų būti transporto priemonių draudimo (KASKO) sutarčių sąlyga, jog pavogtoje transporto priemonėje palikus automobilio registracijos dokumentus, toks įvykis laikomas nedraudiminiu. LAT dar 2012 m. balandžio 18 d. nutartyje¹³ dėl minėtos AB „Lietuvos draudimas“ transporto priemonių draudimo (KASKO) taisyklių nuostatos pripažinimo nesąžininga pritarė pirmosios instancijos teismo išvadai, kad ginčijama draudimo taisyklių sąlyga prieštarauja sąžiningumo kriterijams, pažeidžia šalių interesų pusiausvyrą, vartotojo teises, yra vienašališka, naudinga tik ją parengusiai šaliai, nes nustato neproporcingai didelę vartotojo civilinę atsakomybę už sutarties neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą, t. y. vartotojui taikoma civilinė atsakomybė neatsižvelgiant į tai, ar jo veiksmai turėjo įtakos neigiamiems padariniams atsirasti. Kasacinis teismas taip pat pažymėjo, kad automobilio registracijos dokumentų palikimas jame nelemia draudžiamojo įvykio (vagystės), bet gali sudaryti palankesnes sąlygas tolimesniems vagystę padariusio asmens veiksams (automobilio paslėpimui, realizavimui ir kt.). Dėl to automobilio registracijos dokumentų palikimas automobilyje buvo įvertintas kaip nepakankamai atsargus savininko elgesys, laikytinas ne pagrindu atsisakyti mokėti draudimo išmoką, bet sumažinti jos dydį.

Remiantis Lietuvos banko 2012 m. Lietuvos draudimo rinkos apžvalgos¹⁴ duomenis, 2012 m. Lietuvoje buvo sudarytos 210 600 KASKO draudimo sutartys, o AB Lietuvos draudimas užėmė 31,3 proc. KASKO draudimo rinkos. Todėl 2012 m. egzistavo tikrai didelis skaičius vartotojų, kurių transporto priemonių draudimo sutartyse buvo įtraukta nesąžininga sąlyga dėl nedraudiminio įvykio. Tam, kad būtų tinkamai apgintos vartotojų teisės ir ši nesąžininga sąlyga būtų pašalinta iš rinkos, LAT priėmus galutinį sprendimą dėl minėtos sutarties nuostatos nesąžiningumo VVTAT galėjo atlikti ne gyvybės draudimo veiklą vykdančių ūkio subjektų monitoringą. Tačiau remiantis VVTAT interneto svetainėje skelbiamų nutarimų dėl nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų analize nei 2012 m., nei

¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje L.J. v. AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-180/2012.

¹⁴ Lietuvos banko 2012 m. Lietuvos draudimo rinkos apžvalga [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-03-01]. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lietuvos_draudimo_rinkos_2012_m_apzvalga>.

vėliau toks transporto priemonių draudimo sutarčių monitoringas nebuvo atliktas. Toliau šiame darbo skyriuje bus nagrinėjamos didžiausių ne gyvybės draudimo paslaugas teikiančių draudimo bendrovių standartinės transporto priemonių (KASKO) draudimo sutarčių sąlygos bei tikrinama, ar jose šiuo metu yra įtraukta nesąžininga sąlyga, numatanti, kad nedraudiminiu įvykiu laikomas registracijos dokumentų palikimas transporto priemonėje jos vagystės atveju.

2015 m. lapkričio 15 d. redakcijos didžiausios ne gyvybės draudimo rinkos draudimo bendrovės¹⁵ AB „Lietuvos draudimas“ „Transporto priemonių draudimo taisyklių“¹⁶ 8.1.10. punktas numato, jog:

„Nedraudžiamaisiais įvykiais laikomi įvykiai, jei: <...> transporto priemonė buvo pavogta kartu su joje likusiais transporto priemonės registracijos dokumentais ir (ar) užvedimo rakteliais (išskyrus vagystę plėšimo būdu). Preziumuojama, kad registracijos dokumentai ir (ar) užvedimo rakteliai pavogti kartu su transporto priemone, jei draudėjas po įvykio, bet ne vėliau kaip per 3 darbo dienas po raštiško pranešimo apie įvykį, neperdavė draudikui ar ikiteisminio tyrimo institucijai registracijos dokumentų ir (ar) visų transporto priemonės užvedimo raktelių <...>“.

Net teismui pripažinus, kad draudimo sutarties sąlyga, numatanti, jog nedraudžiamuoju įvykiu laikomas registracijos dokumentų palikimas transporto priemonėje jos vagystės atveju, yra nesąžininga, AB „Lietuvos draudimas“ ir toliau naudoja nesąžininga pripažintą draudimo sutarties sąlyga sudarant sutartis su vartotojais bei, kaip teko įsitikinti šio darbo autoriui, atsisako išmokėti draudimo išmoką.

Draudimo bendrovės AAS „BTA Baltic Insurance Company“ filialo Lietuvoje, užimančios antrą vietą ne gyvybės draudimo rinkoje, „Sausumos transporto priemonių draudimo taisyklių“¹⁷ (2015 m. rugpjūčio 17 d. redakcija) 5.2.13 punktas taip pat numato, jog:

„Nedraudžiamaisiais įvykiais yra laikomi ir tie atvejai, kai: <...> įvykus transporto priemonės vagystei, Mums nebuvo nedelsiant perduoti apdraustos

¹⁵ Žr. Lietuvos banko 2014 m. Lietuvos draudimo rinkos apžvalga [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-03-01]. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lietuvos_draudimo_rinkos_2014_m_apzvalga>.

¹⁶ AB „Lietuvos draudimas“ „Transporto priemonių draudimo taisyklės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.ld.lt/sites/default/files/Kasko%20draudimo%20taisykl%C4%97s.pdf>>.

¹⁷ AAS „BTA Baltic Insurance Company“ filialo Lietuvoje „Sausumos transporto priemonių draudimo taisyklės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-21]. Prieiga per internetą: <https://www.bta.lt/userfiles/files/BTA_KASKO_taisykles_LT_2015-08.pdf>.

transporto priemonės registracijos dokumentai, rakteliai, apsaugos sistemos valdymo pulteliai, išskyrus atvejus, kai jie buvo prarasti plėšimo metu ir toks faktas nustatytas teisėsaugos institucijų arba jie buvo perduoti policijai“.

Tuo tarpu trečią vietą rinkoje užimančios UAB DK „PZU Lietuva“ „Transporto priemonių draudimo taisyklių“¹⁸ (2016 m. sausio 1 d. redakcija) 12.10.5 punktas numato, kad:

„Draudimo išmoka gali būti mažinama <...> Jei, transporto priemonės vagystės atveju, transporto priemonėje buvo paliktas transporto priemonės registracijos liudijimas“.

Nors šios draudimo sutarties sąlygos atitinka teismų praktikoje suformuluotą taisyklę, kad vagystės atveju transporto priemonėje palikus jos registracijos dokumentus, draudimo išmoka gali būti mažinama, tačiau iš sutarties sąlygų nėra aišku, koku dydžiu ir pagal kokius kriterijus tai daroma. Todėl tokia sąlyga galėtų būti pripažįstama nesąžininga remiantis CK 6.228⁴ straipsnio 6 dalyje įtvirtintu vartojimo sutarties sąlygų aiškumo reikalavimu.

Draudimo bendrovės ERGO Insurance SE Lietuvos filialo „Transporto priemonių draudimo taisyklių“¹⁹ (2014 m. rugpjūčio 1 d. redakcija) 4.2.3. punktas numato, jog:

„Draudikas turi teisę sumažinti draudimo išmoką arba jos nemokėti, jeigu: <...> žalos dėl transporto priemonės vagystės, jei šioje transporto priemonėje buvo palikti šios transporto priemonės dokumentai; Šiuo atveju draudimo išmoka mažinama 50 proc.“

Nors nėra atsisakoma išmokėti draudimo išmoką, tokia draudimo sutarties nuostata taip pat galėtų būti laikoma nesąžininga, kadangi išmokos sumažinimas 50 proc. neatitinka teismų praktikos pripažįstamo 20-25 proc. dydžio²⁰, yra neproporcingas bei iškreipia šalių interesų pusiausvyrą vartotojo nenaudai.

¹⁸ UAB DK „PZU Lietuva“ „Transporto priemonių draudimo taisyklės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-21]. Prieiga per internetą: <<https://pzu.gjensidige.lt/lt-lt/choose-a-product/personal/casco/casco?mediaId=4e431195-66e9-4858-8568-81c8f0df8f25>>.

¹⁹ ERGO Insurance SE Lietuvos filialo „Transporto priemonių draudimo taisyklės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-21]. Prieiga per internetą: <http://www.ergo.lt/files/ERGO%20KASKO%20visas_030.pdf>.

²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2004 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje „Žemaitijos granitas“ v. UAB „If draudimas“, Nr. 3K-3-521/2004; 2012 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje L.J. v. AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-180/2012.

Draudimo bendrovės IF P&C Insurance AS filialo „Automobilio draudimo taisyklių“²¹ (2016 m. vasario 1 d. redakcija) 128.5. punktas numato, kad:

„Draudimo išmoką mažiname arba jos nemokame, jeigu: <...> automobilis buvo pavogtas (išskyrus plėšimo atvejį), palikus automobilyje jo registravimo dokumentus“.

Tokia draudimo sutarties sąlyga galėtų būti laikoma nesąžininga dėl neatitikimo CK 6.228⁴ straipsnio 6 dalyje įtvirtintam aiškumo reikalavimui, kadangi iš jos turinio negalima nustatyti, kada draudimo išmoka nemokama, o kada mažinama bei koku dydžiu.

Draudimo bendrovės AAS „Gjensidige Baltic“ Lietuvos filialo „Transporto priemonių savanoriško draudimo taisyklių“²² (2014 m. rugsėjo 1 d. redakcija) 11.5. punktas numato, jog:

„Draudimo išmoka mažinama 50%, jei Draudėjas nustatyta tvarka ir terminais nepateikė Draudikui ar policijai vieno iš šių daiktų: apdraustos transporto priemonės registracijos dokumentų, visų turėtų sergėjimo sistemų išjungimo priemonių bei raktelių, išskyrus atvejus, kai jie buvo prarasti plėšimo būdu ir tai yra patvirtinta teisėsaugos institucijų.“

Draudimo bendrovės COMPENSA TU S.A. Vienna Insurance Group Lietuvos filialo „Sausumo kelių transporto priemonių draudimo taisyklių“²³ (2016 m. sausio 1 d. redakcija) 11.21.1. punktas numato, kad:

Nedraudžiamaisiais įvykiais taip pat laikomi įvykiai bei draudimo išmoka nemokama, jei Transporto priemonės Vagystės ar bandymo pavogti metu: <...> Transporto priemonės užvedimo gamykinės priemonės (rakteliai, kortelės ir pan.), signalizacijų valdymo pulteliai, transporto priemonės registracijos liudijimas ir/arba

²¹ IF P&C Insurance AS filialo „Automobilio draudimo taisyklės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-21]. Prieiga per internetą: <<https://www.if.lt/web/lt/SiteCollectionDocuments/taisykles/automobilio-draudimo-taisykles.pdf>>.

²² AAS „Gjensidige Baltic“ Lietuvos filialo „Transporto priemonių savanoriško draudimo taisyklės“ [Interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-21]. Prieiga per internetą: <http://www.gjensidige.lt/files/Taisykles/Transporto_priemoniu_savanoriskojo_draudimo_taisykles_Nr.%20112.pdf>.

²³ COMPENSA TU S.A. Vienna Insurance Group Lietuvos filialo „Sausumos kelių transporto priemonių draudimo taisyklės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-21]. Prieiga per internetą: <http://www.compensa.lt/pdf/SAUSUMOS_KELIU_TRANSPORTO_PRIEMONIU_DRAUDIMO_TAIKYKLES_GALIOJA_NUO_2016_01_01.pdf>.

kiti prevencinės įrangos nuo vagystės valdymo instrumentai buvo palikti transporto priemonėje

Draudimo bendrovės Seesam Insurance AS Lietuvos filialo „Kelių transporto priemonių savanoriškojo draudimo taisyklių“²⁴ (2015 m. kovo 1 d. redakcija) 8.4. punktas numato, kad:

„Draudikas neatlygina žalos arba mažina draudimo išmoką, jei Transporto Priemonės vagystės atveju originalūs Transporto Priemonės registracijos dokumentai buvo palikti Transporto Priemonėje.“

Tokia draudimo sutarties sąlyga taip pat būtų nesąžininga dėl neatitikimo aiškumo reikalavimui (CK 6.228⁴ str. 6 d.), kadangi iš jos turinio negalima nustatyti, kokiais atvejais draudimo išmoką atsisakoma mokėti, o kada ji mažinama bei koku dydžiu.

Iš aukščiau pateikiamų 8 didžiausių ne gyvybės draudimo rinkoje veikiančių draudimo bendrovių (2014 m. Lietuvos draudimo rinkos apžvalgos duomenimis²⁵) standartinių transporto priemonių (KASKO) draudimo sąlygų matyti, kad 4 draudimo bendrovių sutarčių sąlygos numato, jog transporto priemonėje palikus registracijos dokumentus jos vagystės atveju draudimo išmoka iš viso nemokama. Likusių 4 draudimo bendrovių sutarčių sąlygos numatė, kad išmoka nemokama arba gali būti mažinama, tačiau visais atvejais sumažinimo dydis ženkliai neatitiko teismų praktikoje suformuoto dydžio arba sutarties sąlyga buvo neaiški. Taigi, visų nagrinėtų draudimo bendrovių KASKO draudimo standartinės sutarčių sąlygos neatitiko sąžiningumo reikalavimo dėl draudimo išmokos išmokėjimo, kuomet pavogtoje transporto priemonėje buvo palikti registracijos dokumentai. Atsižvelgiant į tai, kad kasmet sudaroma 210 000 – 230 000 KASKO draudimo sutarčių²⁶, o sutarties sąlyga, numatanti atsisakymo išmokėti draudimo išmoką pagrindus, yra viena esminių, manytina, kad siekiant apginti vartotojų interesus bei efektyviai pašalinti nesąžiningą sąlygą iš rinkos buvo reikalinga atlikti ne gyvybės

²⁴ Seesam Insurance AS Lietuvos filialo „Kelių transporto priemonių savanoriškojo draudimo taisyklės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-21]. Prieiga per internetą: <https://esales.seesam.lt/esales/Files/Dokumentai/taisykles_kasko.pdf>.

²⁵ Šio darbo rašymo metu 2015 m. Draudimo rinkos apžvalga dar nebuvo paskelbta.

²⁶ Darbe remiamasi 2012 – 2013 m. Lietuvos banko Lietuvos draudimo rinkos apžvalgų duomenimis, kadangi nuo 2014 m. Lietuvos banko Lietuvos draudimo rinkos apžvalgose sudarytų sutarčių skaičius nebeurodomas. Šio darbo rašymo metu 2015 m. apžvalga dar nebuvo parengta.

draudimo veikla užsiimančių draudimo bendrovių transporto priemonių (KASKO) draudimo sutarčių stebėseną.

Darbo autoriaus nuomone, situacija, kuomet LAT vieną iš esminių vartojimo sutarties sąlygų pripažinus nesąžininga per 4 metus gana koncentruotoje²⁷ ne gyvybės draudimo rinkoje, kuri pasižymi dideliu sudaromų sutarčių skaičiumi, nebuvo atliktas monitoringas ir pasirūpinta, kad tokia sąlyga būtų pašalinta iš standartinių vartojimo sutarčių sąlygų, yra kritikuotina. Antra, esamas teisinis reglamentavimas nenumato VVTAT galimybės tais pačiais metais koreguoti nesąžiningų sąlygų stebėsenos plano atsižvelgiant į svarbius teismų praktikos sprendimus, o monitoringas vykdomas tik vieną kartą per metus. Pagaliau, kaip rodo atliktas tyrimas, VVTAT ne visada seka teismų praktiką ir į ją atsižvelgia atlikdama monitoringą. Tokį laiką ir reikiamame ūkio sektoriuje atliekamos sutarčių sąlygų stebėsenos nebuvimą galima vertinti kaip nesąžiningų sąlygų kontrolės trūkumą, neleidžiantį efektyviai pašalinti nesąžiningų sąlygų iš rinkos ir apginti vartotojų interesus.

²⁷ Remiantis Lietuvos banko 2014 m. Lietuvos draudimo rinkos apžvalga 4 didžiausios draudimo bendrovės užima 71,1 proc. ne gyvybės draudimo rinkos.

1.2. Kontrolės tvirtinant sutarčių standartines sąlygas problemos

Be 1.1 šio darbo skyriuje analizuotos standartinių sutarčių sąlygų stebėsenos egzistuoja ir kita nesąžiningų sąlygų kontrolės rūšis – standartinių sąlygų tvirtinimas jas suderinus su atitinkama valstybės institucija. Ši priemonė galėtų būti priskirta prie ultra-preventyvių nesąžiningų sąlygų kontrolės rūšių²⁸ ir taip pat yra nukreipta į ateitį, kadangi su valstybės institucija yra suderinamos sutarčių sąlygos, kurios bus taikomos teisiniam santykiui tarp verslininko ir vartotojo, kuomet tarp jų nėra sudarytos rašytinės paslaugų teikimo ar pirkimo-pardavimo sutarties. Tačiau skirtingai nei preventyvi kontrolė, sutarčių sąlygų tvirtinimas yra taikomas rengiant sutarčių projektus, todėl užkerta kelią nesąžiningoms sąlygoms jau pačiame ankstyvame periode, kai jos dar yra rengiamos ir nėra pateikiamos vartotojams²⁹.

Kaip numato CK 6.161 straipsnis, sutartis, kurią sudaro juridinis asmuo (verslininkas), teikiantis paslaugas ar parduodantis prekes visiems, kas tik kreipiasi (transporto, ryšių, elektros, šilumos, dujų, vandentiekio ir kt. organizacijos), yra laikoma viešąja. Reikia pažymėti, kad daugelis viešųjų sutarčių kartu yra vartojimo sutartys, sudaromos paprastai dėl tam tikrų prekių ar paslaugų, kurios yra itin svarbios vartotojams, pavyzdžiui, šilumos, elektros energijos, vandens. Be to viešąsias sutartis sudarantys verslininkai dažnai užima rinkoje vyraujančią padėtį, todėl yra būtina papildomai ginti kitos šalies interesus³⁰. Dėl šios priežasties CK 6.161 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta pareiga ūkio subjektams įstatymų nustatytais atvejais pateikti atitinkamai valstybės institucijai tvirtinti standartines viešosios sutarties sąlygas. Tokiu būdu suteikiama galimybė valstybės institucijoms kontroliuoti tam tikrų viešųjų sutarčių sąlygas ir užtikrinti, kad jose nebūtų nesąžiningų sąlygų. CK 6.161 straipsnyje įtvirtintą pareigą ūkio subjektui pateikti atitinkamai valstybės institucijai tvirtinti standartines sutarties sąlygas detalizuoja specialieji įstatymai. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo³¹ 5 straipsnio

²⁸ BUBLIENĖ, Danguolė. Ar sankcijos už nesąžiningų sąlygų naudojimą efektyvios? [Interaktyvus]. Iš *Ar sankcijos už nesąžiningų sąlygų naudojimą efektyvios?*: konferencijos medžiaga. [žiūrėta 2016 m. kovo 31 d.]. Prieiga per internetą: < http://web.vu.lt/tf/d.bubliene/files/2013/10/07.-Nesaziningu-sutarciau-salygu-kontrolė_final.pdf>.

²⁹ BUBLIENĖ, D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 329.

³⁰ MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, šeštoji knyga, prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 204.

³¹ Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 56-2224.

2 dalies 8 punktą numato, kad Vyriausybė ar jos įgaliota institucija suderinusi su VVTAT tvirtina su buitinais vartotojais sudaromų energijos pirkimo–pardavimo sutarčių, energijos persiuntimo paslaugų sutarčių, naujų buitinių vartotojų įrenginių prijungimo sutarčių standartines sąlygas. Lietuvos Respublikos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymo³² 5 straipsnis nustato, kad Vyriausybė tvirtina Geriamojo vandens tiekimo ir (arba) nuotekų tvarkymo viešosios sutarties standartines sąlygas, kurios derinamos su VVTAT. Lietuvos Respublikos turizmo įstatymo³³ 6 straipsnio 2 dalyje nustatoma, kad standartines turizmo paslaugų teikimo sutarčių sąlygas tvirtina Valstybinis turizmo departamentas. Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo³⁴ 6 straipsnio 1 dalis numato, jog standartines transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutarties sąlygas tvirtina Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisija. Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo³⁵ 14 straipsnio 3 dalis nustato, kad Vyriausybė ar jos įgaliota institucija suderinusi su VVTAT nustato sutarčių su buitinais vartotojais dėl gamtinių dujų tiekimo, perdavimo, skirstymo ir naujų buitinių vartotojų gamtinių dujų įrenginių prijungimo standartines sąlygas.

Atrodytų, kad pareiga suderinti sutarčių sąlygas su VVTAT ir pateikti jas tvirtinti Vyriausybei ar jos įgaliotai institucijai turėtų būti veiksminga priemonė, neleidžianti ir į su vartotojais sudaromas rašytines sutartis įtraukti nesąžiningų sąlygų, kadangi verslininkas sutarčių rengimo metu gali atsižvelgi į su VVTAT suderintas standartines sąlygas. Vis dėlto, analizuojant VVTAT nutarimus dėl nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų pastebima, jog net ir tose ekonominės veiklos srityse, kuriose specialieji įstatymai nustato ūkio subjekto pareigą standartines sutarčių sąlygas suderinti su VVTAT, taikomos nesąžiningos sąlygos.

Pavyzdžiui, 2014 m. sausio 29 d. VVTAT priėmė nutarimą dėl UAB „Varėnos dujos“ dujų tiekimo sutarties³⁶, kurioje buvo įtvirtinta nuostata, kad norėdamas nutraukti dujų tiekimo sutartį vartotojas turi „iki Sutarties nutraukimo dienos, PIRKĖJO pasirinktu būdu, pranešti matavimo priemonės rodmenis ir kitą galutiniam atsiskaitymui būtiną informaciją

³² Lietuvos Respublikos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymas, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 82-3260.

³³ Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas, *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 32-852.

³⁴ Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 56-1977.

³⁵ Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2743.

³⁶ VVTAT komisijos 2014 m. sausio 29 d. nutarimas Nr. 10-77 „Dėl UAB „Varėnos dujos“ dujų tiekimo sutarties“.

bei visiškai atsiskaityti su PARDAVĖJU už patiektas dujas, suteiktas paslaugas ir buto atjungimą nuo centralizuoto dujų tiekimo tinklų“. Tuo tarpu Centralizuotai tiekiamų suskystintų naftos dujų pirkimo – pardavimo sutarčių su buitinais vartotojais standartinių sąlygų aprašo³⁷ 43 punkte buvo įtvirtina, jog:

„Buitinis vartotojas turi teisę vienašališkai nutraukti sutartį, jei keičiamos sutarties sąlygos ir jos buitiniam vartotojui yra nepriimtinos. Buitinis vartotojas turi teisę nutraukti sutartį vienašališkai ir neatlygintinai Civilinio kodekso 6.390 straipsnio 1 dalyje nustatytomis sąlygomis“.

Dar viena dujų tiekimo sutarties sąlyga numatė, kad sutartis „<...>gali būti nutraukta pagal vienos iš šalių reikalavimą, įspėjus prieš 10 dienų arba nedelsiant, pažeidus šios sutarties sąlygas ir įsipareigojimus.“ Tuo tarpu CK 6.390 straipsnio 3, 4, 5 dalyse nurodoma, jog energijos tiekimą nutraukti, sustabdyti ar apriboti leidžiama tik sutarties šalių susitarimu, išskyrus atvejus, kai valstybinės energetikos priežiūros institucijos nustato tokius abonentų įrenginių trūkumus, dėl kurių gresia avarija ar kyla pavojus žmonių gyvybei ir saugumui. Todėl abi šios dujų tiekimo sutarties nuostatos buvo pripažintos nesąžiningomis, t. y. pažeidžiančiomis šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą bei vartotojo teises ir interesus.

Kitame 2014 m. sausio 14 d. VVTAT nutarime dėl UAB „Kaišiadorių šiluma“ karšto vandens vartojimo pirkimo – pardavimo sutarties³⁸ buvo vertinama karšto vandens vartojimo pirkimo – pardavimo sutarties nuostata, kad vartotojas turi „užtikrinti, kad Karšto vandens tiekėjo atstovai ar darbuotojai, pateikę pažymėjimus, nuo 8 iki 20 val. galėtų pagal savo kompetenciją tikrinti karšto vandens skaitiklių, buitinių karšto vandens prietaisų techninę būklę, eksploatacines sąlygas, atsiskaitymo už karštą vandenį teisingumą, atlikti karšto vandens skaitiklių keitimą, patikrą.“ Šilumos tiekimo ir vartojimo taisyklių³⁹ 235.5 punkte buvo įtvirtinta vartotojo pareiga leisti karšto vandens tiekėjo, pastato valdytojo, priežiūrėtojo atstovams iš anksto, ne vėliau kaip prieš 24 valandas raštu įspėjus arba suderinusiems atvykimo laiką ir pateikusiems atitinkamus pažymėjimus, įrengti karšto vandens skaitiklius, nuskaityti jų rodmenis, apžiūrėti karšto vandens bendro naudojimo

³⁷ Centralizuotai tiekiamų suskystintų naftos dujų pirkimo – pardavimo sutarčių su buitinais vartotojais standartinių sąlygų aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2013-09-24 įsakymu Nr. 1-187, *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 101-5024.

³⁸ VVTAT komisijos 2014 m. sausio 14 d. nutarimas Nr. 10-36 „Dėl UAB „Kaišiadorių šiluma“ karšto vandens vartojimo pirkimo – pardavimo sutarties“.

³⁹ Šilumos tiekimo ir vartojimo taisyklės, patvirtintos 2010 m. spalio 25 d. Energetikos ministro įsakymu Nr. 1-297, *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 127-6488.

sistemos elementus, esančius vartotojo bute, karšto vandens skaitiklius, jų įrenginių elementus, atlikti jų priežiūros, remonto darbus, o prireikus lokalizuoti avariją ar likviduoti jos pasekmes, leisti nedelsiant vykdyti avarijos lokalizavimo darbus. Kitas sutarties punktas numatė, kad „*sutartyje nustatytu terminu neatsiskaičius už suvartotą karštą vandenį, skaičiuojami 0,04 proc. dydžio delspinigiai nuo laiku nesumokėtos sumos už kiekvieną pradelstą dieną*“, nors Dėl delspinigių už nesumokėtus paslaugų mokesčius skaičiavimo fiziniams asmenims įstatymo⁴⁰ 2 straipsnio 1 dalyje buvo įtvirtinta, jog fiziniai asmenys, Vyriausybės nustatyta tvarka laiku nesumokėję gyvenamųjų patalpų nuomos bei jų eksploataavimo išlaidų, ryšių bei komunalinių paslaugų mokesčių, už kiekvieną pradelstą dieną moka 0,02 procento delspinigių. Atsižvelgiant į tai minėtos karšto vandens vartojimo pirkimo – pardavimo sutarties nuostatos buvo pripažintos nesąžiningomis kaip pažeidžiančios šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą, vartotojo teises ir interesus bei nustatančios neproporcingai didelę vartotojo civilinę atsakomybę už sutarties neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą.

Šie ir kiti⁴¹ VVTAT nutarimai parodo, kad net ir tose ekonominės veiklos srityse, kuriose specialieji įstatymai nustato ūkio subjekto pareigą su vartotojais sudaromų sutarčių sąlygas suderinti su VVTAT, taikomos nesąžiningos sąlygos. Tokia situacija susidaro dėl to, jog su VVTAT suderinamos ir Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos tvirtinamos tik tos standartinės sutarčių sąlygos, kurios taikomos teisiniam santykiui tarp vartotojo ir verslininko, kai tarp šalių nėra sudarytos rašytinės sutarties, pavyzdžiui, sutartis sudaroma konkludentiniais veiksmais vartotojui ėmus faktiškai naudotis energija. Todėl su VVTAT suderintos standartinės sutarčių sąlygos taikomos tik nedidelei daliai vartotojų, tuo tarpu didžioji dalis vartotojų sudaro rašytines sutartis prisijungimo būdu ir į standartinės tokių sutarčių sąlygas verslininkai gali įtraukti nesąžiningas sąlygas. VVTAT darbuotojų teigimu, nustačius pareigą standartinės sutarčių sąlygas suderinti su VVTAT buvo tikimasi, kad šios suderintos sutarčių sąlygos verslininkams bus lyg gairės rengiant standartinės

⁴⁰ Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl delspinigių už nesumokėtus paslaugų mokesčius skaičiavimo fiziniams asmenims, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 12-262.

⁴¹ Taip pat žr. VVTAT komisijos 2013 m. sausio 3 d. nutarimą Nr. 10-9 „Dėl AB „Kauno energija“ šilumos vartojimo pirkimo – pardavimo sutarties“; 2013 m. vasario 22 d. nutarimą Nr. 10-169 „Dėl UAB „Aukštaitijos vandenys“ geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sutarties su vartotoju (daugiabučio namo buto ar kitų patalpų savininku (nuomininku))“; 2013 m. balandžio 5 d. nutarimą Nr. 10-252 „Dėl AB „Lietuvos energija“ elektros energijos tiekimo – vartojimo (pardavimo – pirkimo) sutarties“; 2013 m. balandžio 5 d. nutarimą Nr. 10-251 „Dėl UAB „Vilniaus vandenys“ šalto vandens pirkimo – pardavimo ir nuotekų šalinimo bei valymo sutarties“; 2013 m. balandžio 5 d. nutarimą Nr. 10-253 „Dėl šilumos energijos termofikaciniu vandeniu tiekimo – vartojimo sutarties“; 2013 m. balandžio 10 d. nutarimą Nr. 10-264 „Dėl UAB „Prienuų energija“ šilumos energijos tiekimo, vartojimo ir atsiskaitymo fiziniams asmenims (individualių namų, butų savininkams) sutarties“.

sutarčių sąlygas, pagal kurias bus sudaromos rašytinės sutartys su vartotojais. Tačiau, kaip rodo nagrinėti VVTAT nutarimai, verslininkai jomis nesivadovauja.

Taigi, net ir egzistuojant standartinių vartojimo sutarčių sąlygų tvirtinimo institutui verslininkai rengdami standartines sutarčių sąlygas, pagal kurias bus sudaromos rašytinės sutartys su vartotojais, nesivadovauja su VVTAT suderintomis sutarčių sąlygomis bei į sutartis įtraukia nesąžiningas sąlygas. Be to, su VVTAT suderintos standartinės sutarčių sąlygos taikomos tik nedidelei daliai vartotojų, kurie su verslininku nėra sudarę rašytinės sutarties. Dėl šių priežasčių standartinių sutarčių sąlygų tvirtinimas neužtikrina efektyvios vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolės.

1.3. VVTAT nutarimų teisinės galios problemos

Tam, kad vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė būtų efektyvi ir būtų tinkamai laikomasi Nesąžiningų sąlygų direktyvos 7 straipsnyje nustatytų įsipareigojimų, labai svarbu, jog teisinis reguliavimas numatytų VVTAT realią galimybę bei veiksmingas teisines priemones kontroliuoti rinkoje naudojamas vartojimo sutarčių sąlygas ir iš rinkos pašalinti nesąžiningas sąlygas. Tačiau VTAĮ, CK, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) bei kitų teisės aktų analizė atskleidžia tam tikrus teisinio reglamentavimo trūkumus, kurie galimai nesukuria tinkamo vartotojų apsaugos nuo nesąžiningų sąlygų efekto.

Pirmiausia paminėtina, jog VVTAT vykdoma nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų kontrolė *in abstracto* yra taikoma tik standartinėms sutarčių sąlygoms, o ne individualioms vartotojų jau sudarytomis sutartims. Teisės aktai nesuteikia kompetencijos VVTAT reikalauti verslininko pakeisti visų su vartotojais pagal nesąžiningas sutarčių standartines sąlygas jau sudarytų individualių sutarčių sąlygų. Todėl faktiškai kontroliuoti individualias vartojimo sutartis VVTAT gali tik neteisimine tvarka sprendama konkretų vartojimo ginčą VTAĮ VI skirsnyje nustatyta tvarka. Kaip nurodo patys VVTAT darbuotojai, jeigu verslininkas vartojimo ginčo metu remiasi nesąžininga sutarties sąlyga, pradedama atskira šios sąlygos atitikties sąžiningumo reikalavimui vertinimo procedūra ir priimamas VVTAT nutarimas dėl jos sąžiningumo, o po to toliau tęsiama vartojimo ginčo sprendimo procedūra. Nustaćius, kad sutarties sąlyga yra nesąžininga, ji yra netaikoma sprendžiant vartojimo ginčą. Tokiu būdu nesąžiningų sąlygų kontrolė gali būti faktiškai pritaikoma ir individualioms vartojimo sutartims. Be to, nuo 2016 m. sausio 9 d. įsigaliojus VTAĮ nuostatoms dėl vartojimo ginčų neteisminio sprendimo procedūros VVTAT vartojimo ginčams spręsti sudaromos vartojimo ginčų komisijos, kurių sprendimas įsigalioja ir yra privalomas vykdyti, jeigu nė viena ginčo šalis per 30 dienų nepareiškia ieškinio teisme prašydama nagrinėti ginčą iš esmės (VTAĮ 22¹ straipsnio 1 dalis bei 28 straipsnio 1 dalis). Tačiau, VVTAT darbuotojų teigimu, tokių atvejų per metus pasitaiko vos keletas, be to sutarties sąlygų sąžiningumas vis tiek vertinamas tik atskiros procedūros metu VTAĮ 32 straipsnyje nustatyta tvarka, o vėliau šios procedūros metu priimtu nutarimu remiamasi sprendžiant vartojimo ginčą. Taigi, nors egzistuoja galimybė VVTAT kontroliuoti individualios sutarties nesąžiningas sąlygas nagrinėjant konkretų vartojimo ginčą, kontrolė *in abstracto* yra taikoma tik standartinėms sutarčių sąlygoms ir VVTAT neturi kompetencijos reikalauti verslininko iš visų individualių su vartotojais sudarytų sutarčių

pašalinti nesąžiningų sąlygų. Tuo tarpu vidutinis vartotojas neretai gali netgi nežinoti apie nesąžiningų sutarčių sąlygų institutą ir galimybę kreiptis į VVTAT tam, kad sutarties sąlygos būtų pripažintos nesąžiningomis. Todėl VVTAT negali efektyviai kontroliuoti individualių sutarčių nesąžiningų sąlygų, nes vartotojų kreipimusi pagrindu patikrinama tik labai nedidelė jų dalis.

Antra, VVTAT priimtas nutarimas konkrečiau verslininko naudojamų sutarčių sąlygą pripažinti nesąžininga neturi *res judicata* galios⁴², reiškiančios, jog ginčas yra galutinai išspręstas, o sprendimas šalims turi įstatymo galią. Doktrinoje išskiriami procesiniai ir materialieji sprendimo *res judicata* padariniai. Materialieji *res judicata* padariniai reiškia, jog šalys negali pakartotinai pareikšti tapataus ieškinio (negatyvusis *res judicata* poveikis, kurį įtvirtina CPK 279 straipsnio 4 dalis), o priimtas sprendimas gali būti reikalavimo pagrindas kitoje byloje (pozityvusis *res judicata* poveikis, kurį įtvirtina CPK 182 straipsnio 2 punktas)⁴³. Dėl šios priežasties nesant galimybės pasinaudoti pozityviuoju *res judicata* poveikiu vartotojas net ir individualiai kreipdamasis į teismą savo reikalavimų sutarties sąlygą pripažinti nesąžininga ir negaliojančia negali kildinti iš VVTAT nutarimo, o sutarties sąlygos nesąžiningumo įrodinėjimo našta tenka vartotojui. Tačiau, kaip minėta, VVTAT vartojimo ginčų komisijos sprendimai jų neapskundus teismui įsigalioja ir yra laikomi vykdomaisiais dokumentais (VTAĮ 32 straipsnio 1 ir 2 dalys). Todėl, nors *res judicata* galią turi tik teismo sprendimai, gali būti keliamas klausimas, ar įsigaliojusiu VVTAT vartojimo ginčų komisijos sprendimu nustatytos aplinkybės CPK 182 straipsnio pagrindu galėtų būti laikomos neįrodinėjamomis civilinėje byloje, kurioje būtų sprendžiamas ginčas tarp vartotojo ir verslininko dėl sutarties sąlygos nesąžiningumo. Doktrinoje šiuo konkrečiu klausimu nėra pasisakoma, tačiau pažymima, kad administracinėje byloje priimtu sprendimu nustatyti faktai būtų pripažinti prejudiciniais, tik jeigu sprendimas yra priimtas teismo, o ne kitos institucijos, kadangi ne teismo priimtas sprendimas laikomas tiesiog rašytiniu įrodymu, neturinčiu prejudicinės galios⁴⁴. Dėl šios priežasties manytina, kad vartotojui reiškiant ieškinį teisme dėl sutarties sąlygų pripažinimo nesąžiningomis jų nesąžiningumas negalėtų būti konstatuotas vien remiantis įsigaliojusiu

⁴² Tokios problemos buvimas pripažįstamas ir doktrinoje, žr. BUBLIENĖ, Danguolė. Ar sankcijos už nesąžiningų sąlygų naudojimą efektyvios? [interaktyvus]. Iš *Ar sankcijos už nesąžiningų sąlygų naudojimą efektyvios?*: konferencijos medžiaga [žiūrėta 2016 m. kovo 31 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.vu.lt/tf/d.bubliene/files/2013/10/07.-Nesaziningu-sutarciau-salygu-kontrolė_final.pdf>.

⁴³ LAUŽIKAS, E; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005. t. 2, p. 167.

⁴⁴ DRIUKAS, A. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. II dalis. Procesas pirmosios instancijos teisme. Vilnius: Justitia, 2005. t. 2, p. 21.

vartojimo ginčų komisijos sprendimu, o vartotojui tektų ginčijamų sąlygų nesąžiningumo įrodinėjimo našta.

Trečia, VVTAT nutarimas sutarčių sąlygą pripažinti nesąžininga galioja tik konkretaus verslininko atžvilgiu⁴⁵, tačiau juo negalima remtis kito verslininko, į savo sutartis įtraukusio identišką sąlygą, atžvilgiu. Todėl vykdant nesąžiningų sąlygų kontrolę kiekvieno ūkio subjekto atžvilgiu turi būti pradėtas atskiras tyrimas ir kiekvieno iš jų naudojamos sutarčių sąlygos turi būti vertinamos atskirai. Praktikoje VVTAT nutarimų teisinės galios problema atsiranda, pavyzdžiui, VVTAT vykdant nesąžiningų sąlygų stebėseną ir vertinant tam tikrame sektoriuje veikiančių verslininkų naudojamų standartinių sutarčių sąlygų atitiktį sąžiningumo kriterijui. Nesąžiningomis pripažinus konkretaus verslininko naudotų standartinių sutarčių sąlygų nuostatas nėra prevenciškai užkertamas kelias kitiems atlikto monitoringo metu patikrintiems verslininkams į savo standartines sutarčių sąlygas įtraukti sąlygas, kurių nesąžiningumas buvo konstatuotas kitų verslininkų atžvilgiu.

Pavyzdžiui, VVTAT 2013 m. vykdydama standartinių sutarčių sąlygų stebėseną vertino elektronine prekyba besiverčiančių ūkio subjektų taikomas standartines sutarčių sąlygas. Išnagrinėjus UAB „Senukų prekybos centras“ e-senukai.lt interneto parduotuvės prekės grąžinimo, garantijos sąlygas⁴⁶ nesąžiningų sąlygų taikymo požiūriu buvo nutarta nesąžininga pripažinti sąlygą numatančią, jog:

„Prekės grąžinamos originalioje prekės ir siuntos pakuotėje (su instrukcija ir garantiniu talonu, jei jie buvo pateikti su preke). Grąžinant būtina pateikti originalią PVM sąskaitą faktūrą, kurią Pirkėjas gavo kartu su siunta, jei grąžinamos visos pagal atitinkamą PVM sąskaitą faktūrą patiektos prekės, arba PVM sąskaitos faktūros kopiją, jei grąžinama dalis pagal atitinkamą PVM sąskaitą faktūrą patiektų prekių, bei ranka pildytą ir pasirašytą pirkimo ir pardavimo sutarties atsisakymo pranešimo formą, kurioje būtina nurodyti atsisakymo priežastį <...>“

VVTAT nuomone, specialiosios teisės normos, reglamentuojančios daiktų ar paslaugų įsigijimą ryšio priemonėmis, nenustato, kad vartotojas, įgyvendindamas savo

⁴⁵ Tokiai pozicijai pritariama ir doktrinoje, žr. BUBLIENĖ, Danguolė. Ar sankcijos už nesąžiningų sąlygų naudojimą efektyvios? [interaktyvus]. Iš *Ar sankcijos už nesąžiningų sąlygų naudojimą efektyvios?*: konferencijos medžiaga [žiūrėta 2016 m. kovo 31 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.vu.lt/tf/d.bubliene/files/2013/10/07.-Nesaziningu-sutarciau-salygu-kontrolė_final.pdf>.

⁴⁶ VVTAT komisijos 2013 m. gegužės 8 d. nutarimas Nr. 10-376 „Dėl UAB „Senukų prekybos centras“ e-senukai.lt interneto parduotuvės prekės grąžinimo, garantijos sąlygų“.

teisę gražinti daiktą per 7 darbo dienas, turėtų pateikti originalią sąskaitą ar kitą originalų dokumentą, patvirtinantį pirkimą-pardavimą. Todėl UAB „Senukų prekybos centras“ e-senukai.lt interneto parduotuvės prekės gražinimo, garantijos sąlygų nuostata nepagrįstai apsunkina jo teises. Taip pat VVTAT atkreipė dėmesį, kad reikalavimas nurodyti sutarties atsisakymo priežastį neatitinka teisinio reglamentavimo, kai prekės, kurios buvo įsigytos naudojantis elektroninėmis ryšio priemonėmis, gražinamos per 7 darbo dienas.

Toks VVTAT nutarimas nesąžiningomis pripažinti minėtas standartinių sutarčių sąlygų nuostatas galioja tik UAB „Senukų prekybos centras“ e-senukai.lt interneto parduotuvės atžvilgiu. Tuo tarpu, jeigu tokią pačią sutarties sąlygą į savo standartinės sutarčių sąlygas įtrauktų kitas monitoringe dalyvavęs ūkio subjektas, pavyzdžiui, interneto parduotuvė *pigu.lt*, VVTAT turėtų procedūrą pradėti iš pradžių ir pakartotinai vertinti kartą nesąžininga jau pripažintos vartojimo sutarties sąlygos sąžiningumą internetinės parduotuvės *pigu.lt* atžvilgiu.

Nors iš pažiūros tokia situacija gali neatrodyti problematiška, patys VVTAT specialistai pripažįsta, kad, kai tam tikroje rinkoje veikia daug verslininkų, VVTAT yra nepajėgi pradėti daugybę atskirų tyrimų, atskirai išanalizuoti kiekvieno verslininko taikomas sutarčių sąlygas ir užtikrinti, kad kiekvienas verslininkas jas pakeistų, todėl dalis verslininkų ir jų naudojamų sutarčių sąlygų lieka nepatikrintos. Dėl šios priežasties galėtų būti svarstoma galimybė VVTAT atliekant tam tikro sektoriaus stebėseną vieno tyrimo metu išanalizuoti visas tikrintų verslininkų pateiktas sutarčių sąlygas ir priimti vieną nutarimą dėl visų monitoringe dalyvavusių ūkio subjektų bei įpareigoti juos visus nesąžiningomis pripažintų sąlygų netaikyti sudarant sutartis su vartotojais. Tokia priemonė padėtų užtikrinti, kad kur kas daugiau nesąžiningomis pripažintų sąlygų būtų neįtrauktos į su vartotojais sudaromas sutartis, kadangi visi patikrinime dalyvavę verslininkai būtų įpareigoti savo standartinėse sutarčių sąlygose netaikyti visų nesąžiningomis pripažintų nuostatų, nesvarbu, ar kiekvienas iš jų tokias nuostatas taikė anksčiau. Tačiau tai neužkirstų kelio taikyti nesąžiningomis pripažintas sąlygas tiems verslininkams, kurių sutarčių sąlygų sąžiningumo VVTAT nenagrinėjo. Todėl siekiant sureguliuoti VVTAT ir teismo sprendimų prejudicialumo klausimus būtų galima pasinaudoti Lenkijos patirtimi ir sukurti nesąžiningų sąlygų registrą⁴⁷.

⁴⁷ BUBLIENĖ, Danguolė. Nesąžiningų sąlygų kontrolė: ar tikėtini greiti reguliavimo pokyčiai? Nepriklausomos Lietuvos teisė: Praeitis, Dabartis ir Ateitis. Liber Amicorum Jonas Prapiestis. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, 2012, p. 691.

Apie aukščiau minėtų problemų egzistavimą telefonu kalbinti VVTAT darbuotojai laikėsi pozicijos, kad VVTAT nutarimu tam tikrą verslininko taikomų standartinių sutarčių sąlygų nuostatą pripažinus nesąžininga tokia sąlyga negalioja *ab initio* ir nebegali būti verslininko taikoma net ir konkrečioje su vartotoju sudarytoje sutartyje. Verslininkui ir toliau taikant nesąžininga pripažintą sąlyga, vartotojas galėtų kreiptis į VVTAT, kuri esant galimybei pareikštų ieškinį dėl sutarties sąlygos pripažinimo negaliojančia.

Tokia VVTAT pozicija galėtų būti abejojama, kadangi, kaip minėta, kontroliuoti individualias vartojimo sutarčių sąlygas VVTAT gali tik nagrinėdama konkretų vartojimo ginčą. Be to, galimybė konkretaus vartotojo interesus apginti pasinaudojant VTAĮ 32 str. įtvirtinta teise VVTAT ginti vartotojų viešąjį interesą teisme yra taip pat ribota, kadangi, pirmiausia, VVTAT į teismą gali kreiptis tik tada, kai nustato, jog yra pažeidžiamas viešasis vartotojų interesas, o ne vieno vartotojo privatūs interesai. Antra, į teismą kreipiamasi tik esant dideliame vartotojų skundų skaičiui, kadangi VVTAT būtų fiziškai nepajėgi dalyvauti daugelyje teisminių procesų. Todėl keli pavieniai vartotojai savo teises turėtų ginti individualiai reikšdami ieškinį verslininkui dėl sutarties sąlygų pripažinimo negaliojančiomis CK 6.228⁴ straipsnio 1 dalies pagrindu. Pagaliau, teiginys, kad VVTAT pripažinusi sutarties sąlygą nesąžininga dar turėtų kreiptis į teismą dėl jos pripažinimo negaliojančia savaime rodo, jog paties VVTAT nutarimo teisinė galia nelemia sąlygos negaliojimo *ab initio*.

Galimybė pasinaudoti grupės ieškinio institutu

Kadangi VVTAT nutarimai neturi *res judicata* galios ir vartotojams, reiškiantiems individualius ieškinius ginčijant nesąžiningas sąlygas, tenka visa sąlygos nesąžiningumo įrodinėjimo našta, svarstyti galimybė vartotojams pasinaudoti CPK neseniai įtvirtintu grupės ieškinio institutu taip pasidalijant teismo proceso našta. Tam, kad grupės ieškiniu būtų galima pasinaudoti nesąžiningų sąlygų bylose turėtų būti tenkinami tokie CPK numatyti reikalavimai:

1. ieškinys turėtų būti grindžiamas tapačiomis arba panašiomis faktinėmis aplinkybėmis ir juo siekiama tuo pačiu teisinės gynybos būdu apginti į grupę susijungusių fizinių ar juridinių asmenų tapačias ar panašaus pobūdžio materialines teises ar įstatymų saugomus interesus (CPK 441³ straipsnio 1 dalies 1 punktas, 441¹ straipsnio 2 dalis);

2. reikalavimą pareiškia ne mažiau kaip dvidešimt fizinių ar juridinių asmenų, raštu išreiškusių savo valią būti grupės nariais ir pareikšti ieškinį teismui (CPK 441³ straipsnio 2 dalies 1 punktas)
3. grupės ieškinys yra tikslingesnis, efektyvesnis ir tinkamesnis būdas išspręsti konkretų ginčą negu individualūs ieškiniai (CPK 441³ straipsnio 1 dalies 2 punktas);
4. buvo laikytasi numatytos išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarkos (CPK 441³ straipsnio 1 dalies 3 punktas);
5. grupė turi tinkamą grupės atstovą ir grupės advokatą (CPK 441³ straipsnio 1 dalies 4 punktas, 441³ straipsnio 2 dalies 2 punktas, 441¹ straipsnio 3 dalis).

Manytina, kad didesnė nei 20 vartotojų grupė, siekianti nuginčyti pagal tokias pačias standartines sutarčių sąlygas ir su tuo pačiu verslininku sudarytose vartojimo sutartyse įtrauktą nesąžiningą sąlygą, tenkintų numatytus reikalavimus. O grupės ieškinys ginčijant tapačias vartojimo sutarčių sąlygas būtų kur kas tikslingesnis, efektyvesnis ir tinkamesnis būdas išspręsti konkretų ginčą negu individualūs ieškiniai. Nors reiškiant grupės ieškinį būtinas advokato dalyvavimas, atstovavimo išlaidos padalijus jas visiems grupės nariams būtų mažesnės nei reiškiant individualius ieškinius. Be to, net ir grupės ieškinio atmetimo atveju teismui priteisus iš grupės atlyginti kitos šalies bylinėjimosi išlaidas laikoma, kad šios išlaidos grupės nariams priteisiamos lygiomis dalimis (CPK 441¹⁷ straipsnio 2 dalis). Grupės ieškiniui taip pat numatyta ir privaloma išankstinio ginčo sprendimo ne teisme tvarka. Todėl verslininkas gavęs grupės pretenziją į ją atsižvelgti būtų linkęs kur kas labiau nei į atskiras neorganizuotų vartotojų pretenzijas ir ginčas galėtų būti išspręstas taikiai dar ikiteisminėje stadijoje.

Žinoma, grupės ieškinio institutas turi ir tam tikrų trūkumų. Vienu iš jų galėtų būti tai, kad grupės nariams reiškiant individualius reikalavimus teismas iš pradžių priima tarpinį sprendimą, kuris yra bendras visiems grupės nariams. Vėliau remiantis įsiteisėjusiu tarpiniu sprendimu nagrinėjamas kiekvieno grupės nario individualaus pobūdžio turtinis reikalavimas ir tik tada priimamas individualus sprendimas. Tačiau net ir esant tokiems sprendimų priėmimo ypatumams, vartotojams vis tiek būtų efektyviau pasinaudoti šiuo institutu ginčijant nesąžiningas sąlygas, taip kartu pasidalijant ir teismo proceso išlaidas bei įrodinėjimo našta.

Galimybė VVTAT nutarimus tvirtinti teismui

Kaip minėta, VVTAT nutarimai tam tikro verslininko standartinių sutarčių sąlygų nuostatą pripažinti nesąžininga neturi *res judicata* galios. Dėl šios priežasties vartotojai negali pasinaudoti pozityviuoju *res judicata* poveikiu ir reikalavimų pripažinti jų individualiose sutartyse įtrauktą sąlygą nesąžininga bei negaliojančią kildinti iš VVTAT nutarimo, kuriuo to paties verslininko atitinkama standartinių sutarčių sąlygų nuostata buvo pripažinta nesąžininga. Tam, kad vartotojams būtų paprasčiau teismo tvarka ginčyti nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas, VVTAT nutarimai turėtų įgyti *res judicata* galią, kuri būdinga tik įsiteisėjusiems teismo sprendimams⁴⁸. Tačiau *res judicata* galia galėtų atsirasti įstatymuose įtvirtinus galimybę VVTAT kreiptis į teismą prašant teismo savo sprendimu patvirtinti, kad tam tikro verslininko naudotų standartinių sutarčių sąlygų nuostatos yra nesąžiningos. Teismo sprendimas, pripažįstantis sąlygas nesąžiningomis ir turintis *res judicata* galią, galėtų būti pagrindu daugeliui vartotojų pasinaudojant CPK 182 straipsnio 2 punktu individualiose bylose kelti reikalavimus pripažinti jų sutarčių, sudarytų pagal VVTAT nagrinėtas standartines sutarčių sąlygas, nuostatas nesąžiningomis ir negaliojančiomis. Nors šis pakeitimas leistų vartotojams kur kas lengviau nuginčyti nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas bei prisidėtų prie nesąžiningų sąlygų kontrolės efektyvumo didinimo, padažnęjė VVTAT kreipimaisi į teismą galėtų dar labiau padidinti teismų darbo krūvį, todėl tokio pakeitimo teigiami ir neigiami padariniai turėtų būti atidžiai įvertinti. Taip pat paminėtina, kad gali būti keliamas klausimas, ar teismo sprendimas, priimtas byloje tarp VVTAT ir konkretaus verslininko, turėtų prejudicinę galią kitoje byloje, kurioje vartotojas ginčytų to paties verslininko individualios sutarties sąlygas. Kaip numato CPK 182 straipsnio 2 punktas, teismo sprendimas prejudicinę galią kitoje byloje turi su sąlyga, kad joje dalyvauja tie patys asmenys⁴⁹. Tuo tarpu teismui patvirtinus VVTAT sprendimą ir vėliau vartotojui šio teismo sprendimo pagrindu tam pačiam verslininkui reiškiant individualius reikalavimus kitoje byloje abiejose bylose dalyvavęs būtų tik verslininkas, tačiau ne vartotojas. Vis dėlto, darbo autoriaus nuomone, pritartina doktrinoje išsakomai pozicijai, kad net ir tokiu atveju, kuomet vartojimo sutarties sąlygos nesąžiningumas kitoje byloje konstatuotas tik vienos šalies atžvilgiu, *res judicata* galia

⁴⁸ LAUŽIKAS, E; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005. t. 2, p. 167

⁴⁹ DRIUKAS, A. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. II dalis. Procesas pirmosios instancijos teisme. Vilnius: Justitia, 2005. t. 2, p. 21.

taikoma visiems vartotojams, kurių sudarytose sutartyse yra sąlygų, teismo sprendimu pripažintų negaliojančiomis⁵⁰. Tam savo praktikoje iš esmės yra pritaręs ir LAT⁵¹.

Apibendrinus galima teigti, jog teisės aktai VVTAT suteikia teisę vykdyti tik standartinių sutarčių sąlygų kontrolę *in abstracto*, o individualių sutarčių sąlygos gali būti kontroliuojamos nagrinėjant konkretų vartotojo ir verslininko ginčą. Antra, VVTAT sprendimai neturi *res judicata* galios ir negali būti reikalavimo pagrindu vartotojui kreipiantis į teismą. Pagaliau, nutarimas tam tikras standartinių sutarčių sąlygų nuostatas pripažinti nesąžiningomis galioja tik vieno konkretaus verslininko atžvilgiu. Šios priežastys neužtikrina galimybės VVTAT efektyviai pašalinti nesąžiningas sąlygas iš sutarčių. Tačiau vartotojai siekdami lengviau nuginčyti jų individualiose sutartyse esančias nesąžiningas sąlygas galėtų pasinaudoti grupės ieškinio institutu, taip pat svarstyтина galimybė VVTAT nutarimus patvirtinti teismui.

⁵⁰ Mikelėnas, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, šeštoji knyga, prievolių teisė* (I). Vilnius: Justitia, 2003, p. 242.

⁵¹ Žr. 2.1 šio darbo skyriuje detaliau nagrinėjamą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 30 d. nutartį civilinėje byloje VVTAT v. UADB „Ergo Lietuva“, bylos Nr. 3K-3-333/2009.

2. TEISMINĖS KONTROLĖS PROBLEMOS

2.1. Vartotojų viešojo intereso gynimas teisme

Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizme be VVTAT veikia ir kitas subjektas – teismas, kuris verslininkui nesutikus įgyvendinti VVTAT pasiūlymo, priima galutinį sprendimą dėl nesąžiningos sąlygos pripažinimo negaliojančia ar pakeitimo. Todėl būtent teismas galėtų būti laikomas pagrindiniu subjektu, įgyvendinančiu teisingumą vartojimo ginčiuose⁵². Tačiau bylose, kuriose VVTAT gina vartotojų viešąjį interesą, pastebima, jog teismai kartais neteisingai aiškina patį nesąžiningų sutarčių sąlygų kontrolės mechanizmą, kontrolės rūšis bei VVTAT kompetenciją ginti vartotojų viešąjį interesą.

Pirmiausia, pasitaiko atvejų, kuomet verslininkui nesutikus pakeisti standartinių sutarčių sąlygų ir VVTAT kreipusis į teismą dėl sutarties nuostatų pripažinimo nesąžiningomis, teismai tokius veiksmus kvalifikuoja ne kaip vartotojų viešojo intereso gynimą ginčijant standartines sutarčių sąlygas, o kaip privačių vartotojų, kurių prašymų pagrindu buvo nagrinėjamas sutarties sąlygų sąžiningumas, interesų gynimą ir jų individualių sutarčių sąlygų ginčijimą. Tokios problemos egzistavimą pripažįsta ir VVTAT direktorius Feliksas Petrauskas⁵³ - jo teigimu, painiojama VVTAT vykdoma vartotojų viešojo intereso gynimo procedūra, kuomet ginčijamos standartinių sutarčių sąlygų nuostatos, ir vartotojų reiškiami individualūs ieškiniai, kuomet ginčijamos vartotojų jau sudarytų sutarčių nuostatos. Taip pat paminėtina, kad VVTAT paskelbus apie rengiamą ieškinį vartotojų viešajam interesui ginti ir verslininkui suspėjus standartines sutarčių sąlygas pakeisti iki ieškinio pateikimo teismui momentu, teismai VVTAT ieškinį atmata nurodydami, kad VVTAT reikalavimas tapo beprasmiškas vartotojų viešojo intereso gynimo aspektu. Atsižvelgiant į tai, kad, kaip nurodoma 1.1.1 šio darbo skyriuje, ūkio subjektai turi galimybę po kurio laiko nesąžiningą sąlygą gražinti į sutartis ir administracinė nesąžiningų sąlygų kontrolė gali būti neefektyvi, minėta teismų pozicija suteikia galimybę

⁵² BUBLIENĖ, Danguolė; ZEMLYTĖ, Eglė. Arbitražiniai susitarimai (arbitražinė išlyga) vartojimo sutartyse: *per se* nesąžininga sąlyga? Vilnius: Teisė, 2012; Nr. 84, p. 8.

⁵³ Žr. PETRAUSKAS, Feliksas. Nesąžiningų sąlygų direktyva: iššūkiai ir taikymas vartotojų teisių apsaugos sistemoje [interaktyvus]. Iš *Vartotojų teisių apsaugos Europos Sąjungoje teisiniai aspektai: vartotojo, kaip sutarties šalies apsauga*: konferencijos medžiaga [žiūrėta 2016 m. kovo 31 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.mruni.eu/mru_It_dokumentai/katedros/verslo_teises_katedra/Konferencijos/2012_10_18%20Vartotoju_teisiu_apsaugos_teisiniai_aspektai_Europos_Sajungoje/Petrauskas_NS_direktyvos_taikymas.pdf>.

verslininkams išvengti ir teisminės nesąžiningų sąlygų kontrolės. Pagaliau, kaip teigiama 1.3 šio darbo skyriuje, teismui pripažinus standartinių sutarčių sąlygas nesąžiningomis, vartotojai gali pasinaudoti tokiu teismo sprendimu kaip pagrindu nugincyti jų jau sudarytose individualiose sutartyse įtvirtintas nesąžiningas sąlygas.

Turbūt geriausiai nagrinėjamos problemos atsispindi LAT 2009 m. liepos 30 d. nutartyje civilinėje byloje *VVTAT v. UADB „Ergo Lietuva“*, bylos Nr. 3K-3-333/2009⁵⁴. Šioje byloje VVTAT pareiškė ieškinį atsakovui UADB „Ergo Lietuva“ dėl draudimo taisyklių sąlygų pakeitimo, kadangi taisyklių sąlygos neatitiko VTAĮ 11 straipsnio 5 dalies reikalavimų, t. y. nebuvo aiškiai ir suprantamai išreikštos. Pirmosios instancijos teismas VVTAT reikalavimų netenkino, nes nusprendė, jog draudimo sutarties šalys, kaip ir bet kurios kitos sutarties šalys, vadovaudamosi CK 6.156 straipsnyje įtvirtintu sutarties laisvės principu turi teisę savarankiškai nustatyti sutarties sąlygas išskyrus tas, kurios nustatytos imperatyviųjų teisės normų, taip pat susitarti dėl draudimo įmokos dydžio. Teismas konstatavo, kad vartotojas A. A., kurio prašymo pagrindu VVTAT įvertino atsakovo draudimo taisyklės nesąžiningų sąlygų taikymo aspektu, reiškia savarankiškus reikalavimus kitoje civilinėje byloje, kurioje ir turi būti vertinamas reikalavimų pagrindumas atsižvelgiant į teisės aktuose ir teismų praktikoje taikomą sąžiningumo principą. Teismas padarė išvadą, kad ieškinys yra nepagrįstas ir atmetinas. Apeliacinės instancijos teismas pirmosios instancijos teismo sprendimą paliko nepakeistą, kadangi sutiko su išvada, kad draudimo sąlygų sąžiningumo įvertinimas turi būti atliktas kitoje civilinėje byloje, kurioje ieškinį atsakovui gindamas savo privačius interesus reiškia vartotojas A.A. Taip pat teisėjų kolegija nurodė, kad atsakovas patvirtino naują draudimo taisyklių redakciją iki ieškinio nagrinėjamoje byloje pateikimo teismui, todėl ieškovo reikalavimas dėl pripažinimo nesąžiningomis ir įpareigojimo pakeisti tapo beprasmiškas vartotojų viešojo intereso gynimo požiūriu. VVTAT remdamasi Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimu byloje *Komisija prieš Ispaniją*⁵⁵ bandė teismui nurodyti skirtumą tarp individualių vartotojo ieškinių ir ieškinių, susijusių su bendraisiais vartotojų interesais bei tai, kad pirmuoju atveju turi būti atliekamas jau sudarytos sutarties sąžiningumo vertinimas, o antruoju – sąlygos, kuri galėtų būti įtraukta į dar nesudarytą sutartį, nesąžiningumo vertinimas *in abstracto*. Tačiau apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija nurodė, kad minėtas Teisingumo Teismo sprendimas šioje byloje

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. liepos 30 d. nutartis civilinėje byloje *VVTAT v. UADB „Ergo Lietuva“*, bylos Nr. 3K-3-333/2009.

⁵⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. rugsėjo 9 d. sprendimas byloje *Komisija prieš Ispaniją*, C-70/03, EU:C:2004:505.

netaikytinas, o vartotojo A. A. interesų gynimas esant iškeltai civilinei bylai dėl draudimo išmokos prisiteisimo neturi viešojo vartotojų intereso gynimo požymių, todėl jo, kaip atskiro vartotojo, konkretus interesas gali būti ginamas visomis procesinio įstatymo nustatytomis priemonėmis tik konkrečioje byloje, iškeltaje pagal jo ieškinį draudimo bendrovei. LAT šioje byloje pritarė žemesnės instancijos teismų sprendimams ir nurodė, kad priimtu sprendimu apeliacinės instancijos teismas nepaneigė VVTAT teisės ginti vartotojų viešąjį interesą, o tik konstatavo, kad šiuo atveju nėra pagrindo pripažinti nesąžiningomis draudimo taisyklių nuostatas, kurios nebegalioja. VVTAT argumentą, kad teismui pripažinus nesąžiningomis negaliojančių draudimo taisyklių nuostatas jos nebūtų taikomos visiems vartotojams, kuriems gali būti taikomos negaliojančios draudimo taisyklės, LAT atmetė nurodydamas, kad toks argumentas yra teisiškas, nes jis atitinka teisės akto galiojimo laike taikymo principą, tačiau VVTAT nepateikė įrodymų, kad yra ir kitų vartotojų, kurių teisės turėtų būti ginamos taikant negaliojančių draudimo taisyklių ginčijamas nuostatas.

Dėl vartotojo A.A. interesų gynimo ir VVTAT keliamų reikalavimų nagrinėjimo kitoje civilinėje byloje

Pirmiausia reikėtų pažymėti, kad VVTAT gindama vartotojų viešąjį interesą ir reikšdama ieškinį dėl vartojimo sutarties nesąžiningos sąlygos pripažinimo negaliojančia ar pakeitimo VTAĮ 32 str. pagrindu ginčija ne konkrečią sutartį, o verslininko naudojamas standartines sutarčių sąlygas. Tokiais veiksmais siekiama apginti ne konkretų vartotoją ir pakeisti jo sutarties sąlygas, o neapibrėžtą skaičių vartotojų, su kuriais verslininkas naudodamas ginčijamas standartines sutarčių sąlygas ateityje potencialiai sudarys vartojimo sutartis, t. y. ginamas neapibrėžto skaičiaus vartotojų viešasis interesas.

VTAĮ 30 str. vartotojų viešojo intereso gynimą bendrąja prasme apibrėžia kaip ieškinio ar pareiškimo (skundo) vartotojų viešajam interesui ginti pareiškimą, kai siekiama pripažinti ar pakeisti teisinius santykius, uždrausti (nutraukti) pardavėjo ar paslaugų teikėjo veiksmus (neveikimą), kurie pažeidžia vartotojų teisėtus bendruosius interesus ir yra nesąžiningi vartotojų požiūriu, neatitinka sąžiningos verslo praktikos arba prieštarauja CK, VTAĮ ar kitiems teisės aktams, tačiau vartotojų viešojo intereso sąvokos nepateikia. LAT pasisakydamas dėl viešojo intereso sampratos yra nurodęs, kad įstatymų leidėjas nepateikė viešojo intereso sampratos, o tai reiškia, kad įstatymų leidėjas viešąjį interesą supranta plačiai. Bendrąja prasme viešasis interesas suprantamas kaip teisiniai gėriai, reikšmingi

visuomenei ar jos daliai, kurių apsauga būtina Konstitucijoje įtvirtintų pamatinių visuomenės vertybių užtikrinimui“⁵⁶. Todėl pažeidus viešąjį vartotojų interesą, pažeidžiamos visų vartotojų ar neapibrėžtos jų dalies teisės. Tačiau labai svarbu pažymėti, kad ginant viešąjį interesą gali būti apginamas ir tam tikrų vartotojų privatus interesas, kadangi neretai viešasis ir privatus interesai koegzistuoja ir iš dalies sutampa⁵⁷. Tačiau tokios sutapties egzistavimas nepaneigia viešojo intereso bei poreikio jį apginti. Todėl tai, jog patenkinus VVTAT reikalavimus iš dalies galėtų būti apginti ir vartotojo A.A. interesai, yra normalus viešojo ir privataus intereso koegzistencijos rezultatas, pripažįstamas ir aukščiau nurodytos teismų praktikos.

Sisteminė VTAĮ 32 straipsnio 2 dalies ir 3 dalies analizė leidžia teigti, kad vartotojų viešojo intereso pažeidimo momentas siejamas ne su vartojimo sutarties sudarymo momentu, o su nesąžiningų sąlygų įtraukimo į sutarties, kuri bus sudaroma su vartotojais, standartines sąlygas momentu⁵⁸. Dėl šios priežasties VTAĮ 32 straipsnio 2 dalies taikymo prasme vartotojų viešasis interesas gali būti pažeidžiamas vos tik verslininkas į standartines sutarčių sąlygas įtraukia nesąžiningas sąlygas ir pateikia pasiūlymą sudaryti vartojimo sutartis pagal tokias standartines sutarčių sąlygas. Būtent nuo šio momento iškyla rizika, kad nesąžiningos sąlygos bus įtrauktos į su vartotojais sudaromas sutartis ir bus pažeistas vartotojų viešasis interesas. Todėl faktas, kad vartotojas yra kreipęsis į teismą dėl pagal VVTAT ginčijamas standartines sutarčių sąlygas sudarytos sutarties sąlygų pripažinimo nesąžiningomis, tik parodo, kad nesąžiningos sąlygos yra įtrauktos į individualias sutartis ir vartotojų viešasis interesas jau yra pažeistas, o VVTAT turi pagrindą jį ginti pagal VTAĮ 32 straipsnį. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų teiginiai, jog VVTAT siekia apginti privačius vartotojo A.A. interesus ir sutarties sąlygų sąžiningumas turėtų būti vertinamas atskiroje civilinėje byloje, kurią iniciavo vartotojas A.A., tik parodo, kad teismai netinkamai aiškina patį nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmą, VVTAT kompetenciją

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras v. BAB „flyLAL – Lithuanian Airlines“, AB „VA REALS“, antstolis Vitalius Milevičius, bylos Nr. 3K-3-291/2013.

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. K. S. ir V. S., bylos Nr. 3K-3-279/2012.

⁵⁸ Remiantis VTAĮ 32 straipsnio 2 dalimi, VVTAT nustačiusi, kad vartojimo sutarties sąlygos yra nesąžiningos, turi kreiptis į pardavėją, paslaugų teikėją ir pasiūlyti jam per 14 dienų nuo šio pasiūlymo gavimo pakeisti, panaikinti arba nebetaikyti nesąžiningos sąlygos ar sąlygų sudarant sutartis su vartotojais. Gavęs VTAĮ 32 straipsnio 2 dalyje numatytą VVTAT pasiūlymą ir sutikdamas nutraukti viešojo intereso pažeidimą, pardavėjas, paslaugų teikėjas per nustatytą 14 dienų terminą nusiunčia VVTAT pranešimą, kad sutinka nutraukti viešojo intereso pažeidimą arba kad pažeidimą nutraukė (VTAĮ 32 straipsnio 3 dalis). Atsižvelgiant į tokias VTAĮ 32 straipsnio 2 ir 3 dalių formuluotes galima daryti išvadą, kad vartotojų viešojo intereso pažeidimo momentas siejamas ne su vartojimo sutarties sudarymo momentu, o su nesąžiningų sąlygų įtraukimo į sutarčių standartines sąlygas, pagal kurias bus sudaromos sutartys su vartotojais, momentu.

ginti vartotojų viešąjį interesą bei skirtumą tarp individualių vartotojo ieškinių ir ieškinių, susijusių su bendraisiais vartotojų interesais.

Dėl reikalavimo pripažinti sąlygas nesąžiningomis ir įpareigojimo jas pakeisti tapimo beprasmišku vartotojų viešojo intereso gynimo požiūriu

Sprendžiant, ar pakeitus draudimo taisyklių nuostatas VVTAT reikalavimas tapo beprasmiškas vartotojų viešojo intereso gynimo požiūriu, reikalinga atsakyti į klausimą, ar jau negaliojančių standartinių sutarčių sąlygų nuostatų ginčijimas teisme galėtų būti laikomas vartotojų viešojo intereso gynimu ir ar VVTAT turi kompetenciją kreiptis į teismą tokiais atvejais. VTAĮ 32 straipsnio nuostatų analizė leidžia daryti išvadą, kad šio straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendroji VVTAT teisė kreiptis į teismą nustačius bet kokiū būdu pasireiškiantį vartotojų viešojo intereso pažeidimą. Tuo tarpu VTAĮ 32 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta VVTAT teisė kreiptis į teismą konkretaus vartotojų viešojo intereso pažeidimo atveju – kuomet verslininkas naudoja nesąžiningas sąlygas standartinėse sutartyse ir nesutinka su VVTAT pasiūlymu pakeisti, panaikinti arba nebetaikyti nesąžiningos sąlygos ar sąlygų sudarant sutartis su vartotojais. Taigi, VVTAT turi teisę kreiptis į teismą gindama vartotojų viešąjį interesą ne tik tais atvejais, kuomet verslininkas sudarydamas sutartis su vartotojais naudoja nesąžiningas vartojimų sutarčių sąlygas ir taip pažeidžia viešąjį vartotojų interesą (VTAĮ 32 straipsnio 2 dalies pagrindu), bet ir visais kitais atvejais, kuomet kokiais nors veiksmais pažeidžiamas viešasis vartotojų interesas (VTAĮ 32 straipsnio 1 dalies pagrindu).

Kaip minėta, viešasis interesas suprantamas kaip teisiniai gėriai, reikšmingi visuomenei ar jos daliai, kurių apsauga būtina Konstitucijoje įtvirtintų pamatinių visuomenės vertybių užtikrinimui, o Konstitucijos 46 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad valstybė gina vartotojo interesus. Būtinybę užtikrinti vartotojo, kaip silpnesniosios sutarties šalies, teisių ir teisėtų interesų apsaugą savo jurisprudencijoje ne kartą yra akcentavęs LAT konstatuodamas, kad vartotojų gynimas yra prioritetinga valstybės ekonominės ir socialinės politikos dalis, konstitucinis valstybės ūkio tvarkymo principas; su vartotojų teisių apsauga susijusiuose ginčiuose neretai peržengiamos privačių santykių ribos, vartotojų teisių gynimas vertintinas kaip viešasis interesas, svarbus ne tik pačiam vartotojui, bet ir didelei visuomenės daliai⁵⁹. Pažymėtina, jog teisė VVTAT ginčyti jau negaliojančių standartinių

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2001 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje I. A. Valionienė v. SP UAB „Karoliniškių būstas“, bylos Nr. 3K-3-475/2001;

sutarčių sąlygų nuostatas yra labai svarbi dėl to, jog, kaip minėta šio darbo 1.3 skyriuje, VVTAT nutarimai dėl nesąžiningų sąlygų neturi *res judicata* galios ir yra taikomi tik konkrečiau verslininko atžvilgiu. Tuo tarpu teismui nesąžiningomis pripažinus jau negaliojančias standartinių sutarčių sąlygas, toks sprendimas padėtų apginti teises kitų vartotojų, sudariusių sutartis pagal ginčijamas standartines sutarčių sąlygas. Įsiteisėjęs teismo sprendimas pasižymi *res judicata* galia ir gali būti reikalavimo pagrindu kitoje civilinėje byloje (pozityvusis *res judicata* poveikis, įtvirtintas CPK 182 straipsnio 2 punkte)⁶⁰, todėl individualiose sutartyse esančios nesąžiningos sąlygos vėliau pačių vartotojų iniciatyva teisme galėtų būti pripažintos negaliojančiomis įsiteisėjusio teismo sprendimo pagrindu taip neperkeliant vartotojams sąlygos nesąžiningumo įrodinėjimo naštos. Be to, esant įsiteisėjusiam teismo sprendimui dėl sutarties sąlygos nesąžiningumo, verslininkui būtų netikslinga tokią sąlygą pakartotinai įtraukti į standartines sutarčių sąlygas, kaip kad nurodoma 1.1.1 šio darbo skyriuje.

Todėl netgi negaliojančių standartinių sutarčių sąlygų ginčijimas teisme siekiant jas pripažinti nesąžiningomis tam, kad būtų apgintos teisės kitų vartotojų, sudariusių sutartis pagal šias sąlygas, bei apsunkinama galimybė nesąžiningas sąlygas pakartotinai įtraukti į standartines sutarčių sąlygas, turėtų būti laikomas vartotojų viešojo intereso gynimu. Tokiai pozicijai minėtoje byloje iš esmės pritarė ir LAT nurodydamas, kad „*toks argumentas yra teisiškas, nes jis atitinka teisės akto galiojimo laike taikymo principą, tačiau VVTAT nepateikė įrodymų <...>*“. Taigi, negalima sutikti su pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų teiginiais, kad verslininkui pakeitus VVTAT ginčytas standartines sutarčių sąlygas, VVTAT reikalavimas tapo beprasmiškas vartotojų viešojo intereso gynimo požiūriu. Manytina, jog šioje byloje vartotojų viešasis interesas reikalavo ginčyti ir jau negaliojančių standartinių sutarčių sąlygas.

Dėl VVTAT pareigos pateikti įrodymus, kad yra ir kitų vartotojų, kurių teisės turėtų būti ginamos nesąžiningomis pripažįstant negaliojančių draudimo taisyklių nuostatas

2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje V. Sirgėdienė ir kt. v. UAB „Abuva“, bylos Nr. 3K-3-141/2006; 2008 m. vasario 29 d. nutartis civilinėje byloje 791-oji daugiabučio namo savininkų bendrija ir kt. v. AB „Grigiškės“ ir kt., bylos Nr. 3K-3-211/2008, 2008 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje A. Kavaliauskas v. UAB „Ribenos prekyba“, bylos Nr. 3K-3-536/2008.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje V. K. v. D. S., bylos Nr. 3K-3-282/2012.

Nors nagrinėtoje byloje LAT ir nepaneigė VVTAT teisės ginčyti jau nebegaliojančių standartinių sutarčių sąlygas, abejotina, ar reikalavimas pateikti įrodymus apie vartotojus, kurių teisės tokiu ieškiniu turėtų būti ginamos, yra pagrįstas. Pirmiausia, svarstyta, kokie įrodymai ir koks vartotojų skaičius būtų laikytinas pakankamu tam, kad teismas analogiškoje byloje konstatuotų, jog yra pagrindas ginti vartotojų viešąjį interesą. Pažymėtina, kad jau pati standartinių sutarčių sąlygų sąvoka, įtvirtinta CK 6.185 straipsnio 1 dalyje, pabrėžia, jog standartinėmis laikomos sąlygos, kurias bendram nevienkartiniam naudojimui iš anksto parengia viena šalis. Todėl akivaizdu, kad pagal parengtas standartines sutarčių sąlygas bus sudaroma ne viena sutartis. Be to draudimo sutartys yra tipiškas sutarčių, sudaromų pagal standartines sąlygas, pavyzdys⁶¹. Pagaliau, vartojimo sutartys dėl jų objekto specifikos dažnai yra sudaromos su dideliu skaičiumi vartotojų, pavyzdžiui, sutartys dėl energijos, vandens tiekimo, komunalinių paslaugų teikimo, finansinių paslaugų sutartys. Todėl VVTAT, reiškiančiai ieškinį nesąžiningomis pripažinti jau negaliojančias standartinių sutarčių sąlygų nuostatas, objektyviai neįmanoma įvardinti bei žinoti visų konkrečių (konkretaus numerio, datos, vartotojo) tam tikro verslininko su vartotojais jau sudarytų ar ketinamų sudaryti vartojimo sutarčių, kaip ir konkrečių vartotojų, kurių teises ir interesus tokios sąlygos galimai pažeidžia ar pažeis⁶². Manytina, kad tokiais atvejais, kuomet jau iš pačios standartinių sutarčių sąlygų prigimties, sutarties objekto bei kitų bylos faktinių aplinkybių yra aišku, kad byloje aktualios sutartys paprastai sudaromos su dideliu kiekiu vartotojų, reikalauti iš VVTAT pateikti įrodymus apie konkrečius vartotojus, kurių teisės turėtų būti ginamos, yra nepagrįsta. Pagaliau, kadangi net ir negaliojančių standartinių sutarčių sąlygų ginčijimas teisme turėtų būti laikomas viešojo intereso gynimu, tokiais atvejais viešasis vartotojų interesas galėtų reikalauti, jog teismas remdamasis CPK 179 straipsnio 2 dalies nuostatomis veiktų aktyviai ir savo iniciatyva surinktų trūkstamus įrodymus, o ne atmestų ieškinį. Juk siekiant sužinoti, kiek sutarčių pagal ginčijamas standartines sutarčių sąlygas buvo sudaryta su fiziniais asmenimis, tokią informaciją teismui galėtų pateikti verslininkas, kurio sutarčių sąlygos ginčijamos.

⁶¹ Mikelėnas, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, šeštoji knyga, prievolių teisė* (I). Vilnius: Justitia, 2003, p. 232.

⁶² Petrauskas, F. *Nesąžiningų sąlygų direktyva: iššūkiai ir taikymas vartotojų teisių apsaugos sistemoje* [interaktyvus]. Tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos „*Vartotojų teisių apsaugos Europos Sąjungoje teisiniai aspektai: vartotojo, kaip sutarties šalies apsauga*“ medžiaga [žiūrėta 2016-03-01]. Prieiga per internetą <https://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/katedros/verslo_teises_katedra/Konferencijos/2012_10_18%20Vartotoju_teisiu_apsaugos_teisiniai_aspektai_Europos_Sajungoje/Petrauskas_NS_direktyvos_taikymas.pdf>.

Analizuota teismų praktika parodė, jog teismai ne visada tinkamai atriboja vartotojų reiškiamus ieškinius, kuriais ginčijamos jų sutartyse esančios nesąžiningos sąlygos, nuo VVTAT reiškiamų ieškinių ginant vartotojų viešąjį interesą ir ginčijant standartines sutarčių sąlygas. Taip pat net ir negaliojančių standartinių sutarčių sąlygų ginčijimas teisme turėtų būti laikomas vartotojų viešojo intereso gynimu, kadangi tokiu būdu būtų apgintos teisės vartotojų, jau sudariusių sutartis pagal ginčijamas standartines sąlygas bei apsunkinama galimybė verslininkui nesąžiningas sąlygas pakartotinai įtraukti į standartines sąlygas. Pagaliau, bylose, kuriose VVTAT gina vartotojų viešąjį interesą, teismas turėtų veikti aktyviai ir savo iniciatyva surinkti trūkstamus įrodymus, o ne atmesti ieškinį.

2.2. Pareiga *ex officio* vertinti vartojimo sutarties sąlygų atitiktį sąžiningumo reikalavimui

CK 6.228⁴ straipsnio 9 dalis įpareigoja bylą nagrinėjančią teismą vartojimo sutarčių sąlygų atitiktį nesąžiningumo kriterijams vertinti *ex officio*. Tinkamas šios pareigos vykdymas yra itin svarbus siekiant efektyviai apginti vartotojo teises⁶³, kadangi specialių teisinių žinių neturintis vidutinis vartotojas neretai netgi nežino apie nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų institutą bei galimybę šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą vartotojo nenaudai iškreipiančias sutarties sąlygas pripažinti negaliojančiomis. Vis dėlto, teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet teismai ne visada tinkamai laikosi šios pareigos.

Galima teigti, jog pareiga teismui *ex officio* vertinti vartojimo sutarties sąlygų atitiktį sąžiningumo reikalavimui galėtų būti laikoma išimtimi iš CPK 12 straipsnyje įtvirtinto rungimosi principo, numatančio, jog teismas bylą turi spręsti vertindamas tik šalių nurodytus faktus ir jų pateiktus įrodymus, o pats teisėjas netiria faktų, nerenka įrodymų savo iniciatyva ir negali priteisti šaliai to, ko ji neprašo⁶⁴. Tačiau šiuolaikinė civilinė teisė jau pripažįsta būtinumą nustatyti išimtis iš šio principo, o vienas iš išimties pagrindų – silpnesnės šalies apsauga, todėl valstybei yra būtina tam tikru lygiu kištis į civilinius

⁶³ BUBLIENĖ, D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Monografija. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 261.

⁶⁴ LAUŽIKAS, E; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2004. t. 1, p. 175-176; DRIUKAS, A. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. I dalis. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2004. t. 1, p. 80.

teisinius santykius ir nustatyti specialias taisykles, kurios garantuotų tam tikrų asmenų teisių ir pareigų apsaugą⁶⁵. Teismų praktikoje taip pat pripažįstama, kad su vartotojų teisių apsauga susijusiuose ginčiuose neretai peržengiamos privačių santykių ribos, o vartotojų teisių gynimas vertintinas kaip viešasis interesas, svarbus ne tik pačiam vartotojui, bet ir didelei visuomenės daliai, todėl teismas turi pareigą vartojimo sutarčių sąlygų atitiktį sąžiningumo kriterijams vertinti *ex officio*⁶⁶. Teismo pareiga *ex officio* vertinti sutarties sąlygų sąžiningumą vartotojui to neprašant konstatuota ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendime byloje *Océano Grupo Editorial et Salvat Editores*⁶⁷. Taigi, bylą nagrinėjantis teismas ginčo šalių sudarytą sutartį kvalifikavęs vartojimo sutartimi, neatsižvelgdamas į tai, kokius reikalavimus kelia ginčo šalys, turėtų savo iniciatyva tarp šalių sudarytos sutarties nuostatas vertinti pagal CK 6.228⁴ straipsnio 2 dalyje įtvirtintus nesąžiningumo kriterijus.

Tačiau praktikoje gali iškilti klausimas dėl šios pareigos apimties. Nėra aišku, kaip turėtų elgtis teismas, jeigu šalys procesiniuose dokumentuose nepasisako ir nepateikia įrodymų, jog ginčo šalių sudaryta sutartis turėtų būti kvalifikuojama kaip vartojimo, t. y., ar *ex officio* pareiga vartojimo sutarties sąlygas vertinti sąžiningumo aspektu apima pareigą teismui veikti aktyviai bei savo iniciatyva surinkti įrodymus, leidžiančius nustatyti, ar tarp ginčo šalių susiklostę teisiniai santykiai kvalifikuotini kaip vartojimo. Atsakant į šį klausimą, pirmiausia, turėtų būti įvertinta tai, kad vidutinis vartotojas neturėdamas specialių teisinių žinių neretai netgi nežino apie nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų institutą bei galimybę ginčyti sutarties sąlygas, todėl negalėtų savo iniciatyva pateikti įrodymų apie sutarties kvalifikavimą vartojimo sutartimi, ypač jeigu nėra atstovaujamas advokato. Be to, vartotojų teisių gynimas vertintinas kaip viešasis interesas, svarbus ne tik pačiam vartotojui, bet ir didelei visuomenės daliai⁶⁸. Todėl manytina, kad nagrinėjant bylą,

⁶⁵ BUBLIENĖ, Danguolė. Silpnesnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas nesąžiningų sąlygų kontrolėje. Jurisprudencija, 2007, Nr. 9 (99), p. 45.

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2001 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje I. A. Valionienė v. SP UAB „Karoliniškių būstas“, bylos Nr. 3K-3-475/2001, 2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje V. Sirgėdienė ir kt. v. UAB „Abuva“, bylos Nr. 3K-3-141/2006; 2008 m. vasario 29 d. nutartis civilinėje byloje 791-oji daugiabučio namo savininkų bendrija ir kt. v. AB „Grigiškės“ ir kt., bylos Nr. 3K-3-211/2008, 2008 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje A. Kavaliauskas v. UAB „Ribenos prekyba“, bylos Nr. 3K-3-536/2008.

⁶⁷ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2000 m. birželio 27 d. sprendimas byloje *Océano Grupo Editorial et Salvat Editores*, C-240/98–C-244/98, EU:C:2000:346.

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2001 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje I. A. Valionienė v. SP UAB „Karoliniškių būstas“, bylos Nr. 3K-3-475/2001, 2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje V. Sirgėdienė ir kt. v. UAB „Abuva“, bylos Nr. 3K-3-141/2006; 2008 m. vasario 29 d. nutartis civilinėje byloje 791-oji daugiabučio namo savininkų bendrija ir kt. v. AB „Grigiškės“ ir kt., bylos Nr. 3K-3-211/2008, 2008 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje A. Kavaliauskas v. UAB „Ribenos prekyba“, bylos Nr. 3K-3-536/2008.

kurioje ginčas kyla iš prekių pardavimo ar paslaugų teikimo sutarties, sudarytos tarp fizinio asmens ir verslininko, teismas turėtų pasinaudoti CPK 179 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta teise savo iniciatyva surinkti įrodymus, reikalingus nustatyti, ar ginčo santykiai galėtų būti kvalifikuojami kaip vartojimo, kadangi to reikalautų vartotojų viešasis interesas. Tokie įrodymai galėtų būti surenkami pasirengimo nagrinėti bylą teisme metu, kadangi CPK 227 straipsnio 4 dalis numato, kad pasirengimo nagrinėti bylą teisme paruošiamųjų dokumentų būdu metu teisėjas taip pat atlieka kitus procesinius veiksmus, būtinus tinkamai parengti bylą nagrinėti teisme, pavyzdžiui, renka įrodymus savo iniciatyva, kai tokia teismo teisė numatyta CPK. O bylos nagrinėjimui ruošiantis parengiamajame teismo posėdyje teismas turi galimybę tiesiogiai bendrauti su šalimis ar jų atstovais bei nesunkiai išsiaiškinti aplinkybes, kurios būtų svarbios sprendžiant dėl ginčo šalių sudarytos sutarties kvalifikavimo vartojimo sutartimi. Doktrinoje pripažįstama, kad parengiamojo posėdžio metu teismas turi skirti ypatingą dėmesį teismo pareigos išsiaiškinti įgyvendinimui, t. y. klausimų pateikimui, paaiškinimų reikalavimui, siūlymui pateikti papildomų įrodymų bei įrodymų rinkimui savo iniciatyva įstatymų nustatytais atvejais⁶⁹. LAT išplėstinė teisėjų kolegija byloje dėl hipotekos teisėjo pareigos savo iniciatyva nustatyti, ar ginčo šalių sudaryta sutartis galėtų būti kvalifikuotina kaip vartojimo, taip pat pasisakė, kad teismas turi pareigą *ex officio* pagal pateiktus dokumentus kvalifikuoti sutartį kaip vartojimo, net jeigu šalių procesiniuose dokumentuose nėra keliama tokių reikalavimų⁷⁰.

Todėl darytina išvada, jog teismo pareiga vartojimo sutarties sąlygų atitiktį nesąžiningumo kriterijams vertinti *ex officio* turėtų apimti ir pareigą veikti aktyviai bei savo iniciatyva surinkti įrodymus, leidžiančius nustatyti, ar ginčo šalių sudaryta sutartis galėtų būti kvalifikuojama kaip vartojimo. Priešingas šios pareigos aiškinimas galėtų prieštarauti CK 6.228⁴ straipsnio 9 dalyje įtvirtintam reguliavimui, kadangi vidutinis vartotojas neturėdamas specialių žinių apie nesąžiningų sąlygų kontrolės institutą negalėtų savo iniciatyva pateikti įrodymų dėl ginčo šalių sudarytos sutarties kvalifikavimo vartojimo sutartimi.

Vis dėlto, teismų praktikoje pastebima atvejų, kuomet teismai *ex officio* nesiaiškina, ar ginčo santykiai galėtų būti kvalifikuotini kaip vartojimo bei nevertina tarp ginčo šalių sudarytos sutarties nuostatų sąžiningumo aspektu. Tokiais atvejais remiantis

⁶⁹ LAUŽIKAS, E; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005. t. 2, p. 68.

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje AB DnB NORD v. V. S. ir I. S., Nr. 3K-7-272/2011.

nesąžiningomis sutarties sąlygomis gali būti priimamas neteisingas ir vartotojui nepalankus sprendimas. Be to, teismams *ex officio* nevertinant sutarties sąlygų sąžiningumo aspektu nėra plėtojama nuosekli teismų praktika nesąžiningų sąlygų srityje, todėl VVTAT ginant viešąjį interesą ar vartotojams ginčijant individualių sutarčių sąlygas yra sudėtinga rasti teismų precedentų savo argumentams pagrįsti bei ginčijamos sąlygos nesąžiningumui įrodyti, o žemesnės instancijos teismai nežino, kuo vadovautis priimant sprendimą. Pagaliau, standartines sutarčių sąlygas rengiantiems verslininkams trūksta informacijos apie tai, kokios sąlygos ir kodėl galėtų būti laikomos nesąžiningomis.

Vienu iš pavyzdžių, kaip teismas netinkamai laikosi CK 6.228⁴ straipsnio 9 dalyje įtvirtintos pareigos, galėtų būti daugelį metų ginčus kelianti ir šio darbo 1.1.2 skyriuje jau nagrinėta transporto priemonių KASKO draudimo sąlyga, numatanti, kad transporto priemonėje vagystės atveju automobilyje palikus registracijos dokumentus draudimo išmoka nemokama. Remdamosi šia sąlyga draudimo bendrovės atsisako išmokėti draudimo išmoką, tačiau LAT dar 2004 m. spalio 6 d. nutartyje⁷¹ išaiškino, jog transporto priemonės registracijos dokumentų palikimas automobilyje nenulemia vagystės fakto, o tik sudaro palankesnes sąlygas atsirasti žalai, todėl draudikas tokiais atvejais gali sumažinti draudimo išmoką 20 proc. Nors minėtoje byloje abi ginčo šalys buvo juridiniai asmenys ir vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų instituto taikymas buvo neaktualus, svarbus yra teismo išaiškinimas, kad atsisakymas mokėti draudimo išmoką būtų neproporcinga sankcija draudėjui už pareigos transporto priemonėje nepalikti registracijos dokumentų pažeidimą.

Tačiau kitoje 2006 m. kovo 20 d. nutartyje⁷² LAT ne tik nukrypo nuo teismų praktikos atsisakymą mokėti draudimo išmoką laikyti neproporcinga sankcija draudėjui už pareigos transporto priemonėje nepalikti registracijos dokumentų pažeidimą, bet ir *ex officio* nevertino tarp ginčo šalių sudarytos draudimo sutarties nuostatų sąžiningumo aspektu, nors draudėjas buvo fizinis asmuo, apdraudęs savo asmeninį automobilį. Ieškovas reikšdamas ieškinį priteisti draudimo išmoką savo reikalavimus grindė būtent tuo, jog draudimo taisyklėse nurodyta sąlyga, kad nedraudiminiu įvykiu laikoma vagystė, jei automobilio dokumentai buvo palikti jo salone, laikytina siurprizine ir nesąžininga draudėjo atžvilgiu, nes ji nebuvo tinkamai atskleista, o draudėjas negalėjo protingai tikėtis būsiant tokią sąlygą, draudimo sutarties sąlygos yra standartinės, draudėjas laikytinas

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2004 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Žemaitijos granitas“ v. UAB „If draudimas“, Nr. 3K-3-521/2004.

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje K. K. K. Y A. v. AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-213/2006.

silpnėse šalimi ir dėl to jo teisės bei interesai turi būti ginami prioritetine tvarka. Net ir esant pareikštiems tokiems ieškinio reikalavimams nei žemesnės instancijos teismai, nei LAT šioje byloje *ex officio* nespėdė, ar tarp šalių nesusiklostė vartojimo teisiniai santykiai, ar ginčijama draudimo sutartis kvalifikuotina vartojimo sutartimi ir ar jos sąlyga, numatanti teisę draudikui atsisakyti išmokėti draudimo išmoką, nėra nesąžininga, ypač atsižvelgiant į ankstesnę LAT praktiką⁷³. Byloje buvo vertinama tik tai, ar draudimo sutarties sąlygos draudėjui buvo tinkamai atskleistos bei išaiškinta, kad prisiimdamas draudiminę riziką draudikas savo nuožiūra laisvai apibrėžia draudimo ribas nustatydamas atvejus, kurie laikomi nedraudiminiais įvykiais. Todėl draudėjo ieškinys priteisti draudimo išmoką buvo atmestas. Tačiau, jeigu teismas būtų *ex officio* įvertinęs ginčijamos draudimo sutarties sąlygas sąžiningumo aspektu, tokia vartojimo sutarties sąlyga turėjo būti pripažinta nesąžininga ir vartotojo ieškinys būtų tenkintinas bent iš dalies.

Pagaliau 2012 m. balandžio 18 d. nutartyje⁷⁴ LAT apibendrina teismų praktiką analogiškose bylose ir patvirtina pirmosios instancijos teismo išvadą, kad draudimo taisyklių sąlyga, numatanti, jog registracijos dokumentų palikimas automobilyje jo vagystės atveju yra pagrindas draudikui atsisakyti mokėti draudimo išmoką, prieštarauja sąžiningumo kriterijams, pažeidžia šalių interesų pusiausvyrą, vartotojo teises, yra vienašališka, naudinga tik ją parengusiam šaliai, nes nustato neproporcingai didelę vartotojo civilinę atsakomybę už sutarties neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą. Vis dėlto, ir šioje byloje apeliacinės instancijos teismas laikėsi priešingos pozicijos – atmetė nesąžiningų sąlygų instituto taikymo galimybę, nesilaikė pareigos vartojimo sutarties sąlygas sąžiningumo aspektu vertinti *ex officio* bei buvo panaikinęs pirmos instancijos teismo sprendimą.

Taigi, CK 6.228⁴ straipsnio 9 dalis bei teismų praktika aiškiai įpareigoja teismą vartojimo sutarties sąlygų atitiktį sąžiningumo reikalavimui vertinti *ex officio*, o po 2012 m. balandžio 18 d. kasacinio teismo nutarties teismų praktikoje buvo galutinai pasisakyta, jog draudimo sutarties sąlyga, suteikianti draudikui teisę atsisakyti išmokėti draudimo išmoką, jeigu automobilyje vagystės metu buvo palikti jo registracijos dokumentai, yra nesąžininga. Vis dėlto analogiškose bylose ir toliau pasitaiko atvejų, kuomet teismai *ex officio* nesiaiškina, ar tarp draudimo bendrovės ir fizinio asmens nėra susiklostę vartojimo teisiniai

⁷³ Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2004 m. spalio 6 d. nutartį civilinėje byloje UAB „Žemaitijos granitas“ v. UAB „If draudimas“, Nr. 3K-3-521/2004.

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje L.J. v. AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-180/2012.

santykiai bei šalių sudarytos sutarties sąlygų nevertina sąžiningumo aspektu. Pavyzdžiui, 2013 m. balandžio 12 d. Vilniaus apygardos teismas apeliacine tvarka išnagrinėjo bylą⁷⁵, kurioje ieškovė prašė automobilio vagystę, kuomet jame buvo palikti registracijos dokumentai, pripažinti draudiminiu įvykiu bei priteisti draudimo išmoką. Pati ieškovė savo reikalavimus grindė tuo, kad su draudimo sutarties sąlygomis, apibrėžiančiomis nedraudiminius įvykius, ji nebuvo tinkamai supažindinta. Nors ieškiny buvo patenkintas, tačiau byloje nebuvo analizuojama, ar tarp šalių nesusiklostė vartojimo teisiniai santykiai ir sutarties sąlygos *ex officio* nebuvo vertinamos sąžiningumo aspektu, nors sprendžiant iš bylos aplinkybių ginčo šalių santykiai turėjo būti kvalifikuojami kaip vartojimo.

Kitas pavyzdys galėtų būti LAT 2013 m. balandžio 26 d. nutartis byloje⁷⁶, kurioje ginčas kilo dėl to, kad pardavėjas prekei nustatė 14 d. kokybės garantijos terminą, o šiam praėjus vartotojui nurodė pretenzijas dėl daikto kokybės reikšti daikto gamintojui. Teismai tenkino vartotojo ieškinį bei priteisė turtinės žalos atlyginimą, tačiau nevertino pirkimo-pardavimo sutarties sąlygų sąžiningumo aspektu, nors šalių sudarytą sutartį ir kvalifikavo vartojimo sutartimi. Pirmosios bei apeliacinės instancijos teismai pardavėjo nurodytą garantijos skirstymą į keturiolikos dienų teisinę kokybės garantiją ir dvidešimt keturių mėnesių gamintojo garantiją įvertino teisiškai nereikšmingu teiginiu ir plačiau dėl to nepasisakė konstatavę, kad taikomas bendrasis gaminio dvidešimt keturių mėnesių garantijos terminas. LAT šioje byloje pažymėjo, kad vartojimo prekių pirkimo–pardavimo sutartyse negali būti nustatomos sąlygos, suvaržančios teisės aktuose įtvirtintas vartotojo teises. Todėl kai sutarties sąlygomis vartotojo teisės į kokybišką daiktą jo perdavimo metu, į išaiškėjusių daikto kokybės trūkumų šalinimą, į daikto kokybės garantiją, nepagrįstai suvaržomos palyginti su teisės aktuose nustatytais standartais, tokios sutarties sąlygos netaikomos ir turi būti vadovaujamosi vartotojo teisių apsaugą užtikrinančiomis teisės aktų nuostatos. Nors LAT ir konstatavo, kad 14 dienų pardavėjo kokybės garantijos terminą nustatanti vartojimo sutarties nuostata yra netaikoma, minėta išvada buvo padaryta nepateikiant teisinių argumentų bei nevertinant nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmo taikymo galimybės ir nagrinėtos vartojimo sutarties sąlygos prieštaravimo CK 6.228⁴ (tuo metu CK 6.188) straipsnio normoms.

⁷⁵ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje D.Č. v. *Compensa TU S.A. V. Insurance Group*, bylos Nr. 2A-1072-565/2013.

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje J. P. v. *UAB „Skytech.lt“*, Nr. 3K-3-252/2013.

Nagrinėti pavydžiai parodo, jog teismai ne visada tinkamai laikosi CK 6.228⁴ straipsnio 9 dalyje įtvirtintos pareigos *ex officio* ginčo šalių sudarytą sutartį vertinti sąžiningumo aspektu, nors tokia pareiga akcentuojama ir nacionalinėje, ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje⁷⁷. Manytina, kad ši pareiga kartu apima teismo pareigą veikti aktyviai bei savo iniciatyva surinkti įrodymus, ar ginčo šalių sudaryta sutartis galėtų būti kvalifikuojama kaip vartojimo. Taip pat pažymėtina, jog nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizme aktyvus teismo vaidmuo yra labai svarbus, kadangi vidutinis vartotojas neretai netgi nežino apie nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų kontrolės mechanizmą ir galimybę vartojimo sutarties sąlygų sąžiningumą ginčyti teisme, todėl negali savo iniciatyva pareikšti reikalavimo sutarties sąlygas pripažinti nesąžiningomis. Be to esant nenuosekliai teismų praktikai bei trūkstant precedentų dėl vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų, individualius ieškinius reiškiantiems vartotojams ir viešąjį interesą ginančiai VVTAT tenka didesnė našta įrodinėjant ginčijamos sąlygos nesąžiningumą, o verslininkams trūksta informacijos apie tai, kokios sutarčių sąlygos galėtų būti laikomos nesąžiningomis.

⁷⁷ Žr. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2000 m. birželio 27 d. sprendimas byloje *Océano Grupo Editorial et Salvat Editores, C-240/98–C-244/98*, EU:C:2000:346; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2001 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje *I. A. Valionienė v. SP UAB „Karoliniškių būstas“*, bylos Nr. 3K-3-475/2001; 2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje *V. Sirgėdienė ir kt. v. UAB „Abuva“*, bylos Nr. 3K-3-141/2006; 2008 m. vasario 29 d. nutartis civilinėje byloje *791-oji daugiabučio namo savininkų bendrija ir kt. v. AB „Grigiškės“ ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-211/2008; 2008 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje *A. Kavaliauskas v. UAB „Ribenos prekyba“*, bylos Nr. 3K-3-536/2008.

3. ORGANIZACINĖS PROBLEMOS

3.1. Informacijos apie nesąžiningas sąlygas trūkumas

Nesąžiningų sąlygų kontrolės efektyvumas priklauso ne tik nuo VVTAT ar teismo vaidmens bei teisinio reguliavimo griežtumo. Įtakos kontrolės efektyvumui gali turėti ir informacijos apie nesąžiningas sąlygas trūkumas. Nors VTAĮ 12 straipsnio 1 dalies nuostatos ir įpareigoja VVTAT organizuoti vartotojų švietimą, pardavėjams ir paslaugų teikėjams teikti informaciją apie vartotojų teises, kurti ir tvarkyti vartotojų teisių apsaugos duomenų bazę, viešojoje erdvėje ir ypač VVTAT interneto svetainėje pateikiama informacija apie vartojimo sutarties institutą, nesąžiningų sutarčių sąlygų kontrolės mechanizmą bei galimus vartotojų teisių gynimo būdus susidūrus su nesąžiningomis sąlygomis yra nepakankama. Taip pat trūksta informacijos apie tai, kokios vartojimo sutarčių sąlygos teismo ar VVTAT praktikoje buvo pripažintos nesąžiningomis, o kokios ne.

Pavyzdžiui, šiuo metu VVTAT interneto svetainėje nesąžiningų sutarčių sąlygų skiltyje pateikiama tokia informacija:

*„Civilinio kodekso 6.2281 straipsnyje pateikta **vartojimo sutarties sąvoka**: vartojimo sutartimi verslininkas įsipareigoja perduoti vartotojui prekes nuosavybės teise arba suteikti paslaugas vartotojui, o vartotojas įsipareigoja priimti prekes ar paslaugas ir sumokėti jų kainą.*

***Vartotojas** – fizinis asmuo, su savo verslu, prekyba, amatu ar profesija nesusijusiais tikslais (vartojimo tikslais) siekiantis sudaryti ar sudarantis sutartis.*

***Verslininkas** – fizinis asmuo arba juridinis asmuo ar kita organizacija, ar jų padalinys, savo prekybos, verslo, amato arba profesijos tikslais siekiantys sudaryti ar sudarantys sutartis, įskaitant asmenis, veikiančius verslininko vardu arba jo naudai. Juridinis asmuo gali būti laikomas verslininku neatsižvelgiant į jo dalyvių teisinę formą.*

Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų samprata

Nesąžiningomis laikomos vartojimo sutarčių sąlygos, kurios šalių nebuvo individualiai aptartos ir kuriomis dėl sąžiningumo reikalavimo pažeidimo iš esmės pažeidžiama šalių teisių ir pareigų pusiausvyra vartotojo nenaudai.

Individualiai neaptartomis laikomos sąlygos, kurių parengimui negalėjo daryti įtakos vartotojas, ypač jeigu tokios sąlygos nustatytos iš anksto pardavėjo ar paslaugų teikėjo parengtoje standartinėje sutartyje“.

VVTAT interneto svetainėje pateikiamas ir CK 6.228⁴ straipsnio 2 dalyje įtvirtintas pavyzdinis nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų sąrašas. Tačiau abejotina, ar vartotojui, neturinčiam specialių teisinių žinių, tokia formalia teisine kalba pateikiama iš CK perkelta informacija būtų aiški, išsami ir leistų suprasti, kas yra vartojimo sutartis, kokias aplinkybes asmeniui reikėtų įvertinti siekiant nustatyti, ar jis galėtų būti laikomas vartotoju, į kokią instituciją bei kokia tvarka galima kreiptis norint sužinoti, ar sutarties sąlyga yra nesąžininga, ar tokia paslauga yra mokama, kokius dokumentus reikia pateikti bei kas nutinka vartojimo sutarties sąlygą pripažinus nesąžininga. Nemaža dalis CK 6.228⁴ straipsnio 2 dalyje įtvirtintų pavyzdinių nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų formuluočių vidutiniam vartotojui galėtų būtų nesuprantamos, pavyzdžiui, civilinė atsakomybė, vartotojo teisės verslininko ar kitos šalies atžvilgiu tuo atveju, kai verslininkas visiškai ar iš dalies neįvykdo ar netinkamai įvykdo bet kokius sutartyje numatytus įsipareigojimus, neproporcingai didelė vartotojo civilinė atsakomybė, tinkamas vartotojo supažindinimas su sutarties sąlygomis, vartojimo sutarties sudarymo momentas ir pan. Tuo tarpu suprantamai pateikiama minėta informacija vartotojui yra būtina siekiant įvertinti, ar jo sudarytos sutarties sąlygoms galėtų būti taikomas nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmas bei ar egzistuočių koks nors pagrindas konkrečią sutarties sąlygą pripažinti nesąžininga. Todėl informacija apie vartojimo sutarties institutą, nesąžiningas sutarčių sąlygas ir galimus teisių gynimo būdus turėtų būti pateikiama atsižvelgiant į šios informacijos adresatą – vidutinį vartotoją. Aiškindamas vidutinio vartotojo sąvoką LAT yra nurodęs, kad „vidutinis vartotojas“ realiai neegzistuoja. Tai – hipotetinė sąvoka, kurios samprata suformuluota Europos Sąjungos Teisingumo Teismo bylose dėl klaidinančios reklamos ir plėtojama nacionalinių teismų praktikoje. „Vidutinis vartotojas“ bendrąja prasme reiškia protingai gerai informuotą, protingai atidų ir apdairų vartotoją. Nacionalinėje teisėje vidutinio vartotojo sąvoka įtvirtinta Lietuvos Respublikos nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatyme, pagal kurį vidutinis vartotojas – tai vartotojas, kuris yra pakankamai informuotas, protingai atidus ir apdairus, atsižvelgiant į socialinius, kultūrinius

ir kalbinius veiksmus⁷⁸. Todėl informacija apie nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmą vidutiniam vartotojui turėtų būti pateikiama aiškiai, bendrine kalba, su pavyzdžiais bei įvertinant vidutinio vartotojo turimas žinias, išsilavinimą.

Taip pat pastebėtina, kad net ir nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų mechanizmą išmanančiam vartotojui ar standartines sutarties sąlygas rengiančiam verslininkui iškyla problemų ieškant informacijos apie tai, kokios vartojimo sutarčių sąlygos VVTAT ar teismo buvo pripažintos nesąžiningomis, o kokios ne. CK 6.228⁴ straipsnio 2 dalis kaip nesąžiningas įvardija vartojimo sutarčių sąlygas, kurios šalių nebuvo individualiai aptartos ir kuriomis dėl sąžiningumo reikalavimo pažeidimo iš esmės pažeidžiama šalių teisių ir pareigų pusiausvyra vartotojo nenaudai, bei pateikia pavyzdinį nesąžiningų sąlygų sąrašą. Tačiau suprasti, kokios konkrečiai vartojimo sutarčių sąlygos galėtų būti laikomos nesąžiningomis ir kodėl, yra sudėtinga, kadangi CK 6.228⁴ straipsnyje pateikiamas sąžiningumo kriterijus yra vertinamasis bei susideda iš dviejų elementų: prieštaravimo geros valios (sąžiningumo) reikalavimams; ir ryškaus neatitikimo tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų. Todėl vartotojui ar verslininkui, neturinčiam teisinių žinių, neišmanančiam doktrinos bei teismų praktikos, atlikti sutarties sąlygos vertinimą sąžiningumo aspektu yra sudėtinga, o pavyzdinis nesąžiningų sąlygų sąrašas taip pat pateikia tik sutarčių sąlygų apibūdinimą, o ne konkrečių sąlygų pavyzdžius, pavyzdžiui, „nustatoma neproporcingai didelė vartotojo civilinė atsakomybė už sutarties neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą“ (CK 6.228⁴ straipsnio 2 dalies 5 punktas), „vartotojas įpareigojamas vykdyti sutarties sąlygas, su kuriomis jis neturėjo realios galimybės susipažinti iki sutarties sudarymo“ (CK 6.228⁴ straipsnio 2 dalies 9 punktas), „verslininkui suteikiama teisė be pakankamo pagrindo vienašališkai pakeisti bet kokias prekių ar paslaugų savybes“ (CK 6.228⁴ straipsnio 2 dalies 11 punktas). Todėl sprendžiant dėl tam tikros sąlygos sąžiningumo pagrindinėmis gairėmis bei argumentų šaltiniu tampa VVTAT nutarimai ir teismų praktika. Tam, kad vartotojų ir verslininkų švietimas nesąžiningų sąlygų srityje būtų efektyvesnis, informacija apie tai, kokios vartojimo sutarčių sąlygos VVTAT ar teismo buvo pripažintos nesąžiningomis, turėtų būti lengvai pasiekiami ir pateikiama aiškiai. Tačiau šiuo metu net ir teisinį išsilavinimą turinčiam asmeniui, neturinčiam prieigos prie mokamų teismų praktikos paieškos sistemų, surasti aktualios teismų praktikos apie tam tikroje rinkoje taikomų vartojimo sutarčių nesąžiningas sąlygas yra sudėtinga bei užima

⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2009 m. kovo 24 d. civilinių bylų apžvalga *Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga*. Teismų praktika Nr. 30.

daug laiko. Be to, nors VVTAT nutarimai ir skelbiami viešai tarnybos interneto svetainėje, jie pateikiami tiesiog chronologine tvarka nurodant nutarimo priėmimo datą, ūkio subjektą bei nagrinėtą sutartį, pavyzdžiui, „2015-03-10 nutarimas Nr. 10-566 „Dėl UAB „Komplektas“ sutarties“, „2014-02-07 nutarimas Nr. 10-112 „Dėl UAB „Literma“ sutarties“. Vien iš tokios informacijos dažnai neįmanoma nustatyti, kokioje rinkoje veikiančio verslininko bei kokios vartojimo sutarčių sąlygos buvo vertinamos, taip pat nežinoma, ar jos buvo pripažintos nesąžiningomis. Todėl vartotojui ar verslininkui ieškant informacijos apie konkrečios jį dominančios ir galbūt kurį nors CK 6.228⁴ straipsnio 2 dalyje pateikiamą pavyzdinį kriterijų atitinkančios sąlygos sąžiningumą tektų perskaityti visus viešai skelbiamus VVTAT nutarimus, kurių remiantis VVTAT veiklos ataskaitomis⁷⁹ kiekvienais metais priimama iki poros šimtų. Pagaliau, tarnybos interneto svetainėje skelbiami ne visi priimti nutarimai, todėl dėl likusiųjų reikėtų papildomai kreiptis į VVTAT.

Taigi, šiuo metu neegzistuoja jokia vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų duomenų bazė ar paieškos sistema, o surasti informacijos apie konkrečios vartojimo sutarties sąlygos nesąžiningumą užimtų labai daug laiko. Todėl rengiant standartines sutarčių sąlygas verslininkui yra sudėtinga įvertinti, ar jo norima taikyti sutarties sąlyga galėtų būti nesąžininga, o vidutiniam vartotojui susidūrus su nesąžininga sąlyga – apsispręsti, ar pradėti ginčą su verslininku bei kokiais argumentais grįsti savo poziciją.

Tam, kad vartotojams bei verslininkams būtų lengvai pasiekama informacija apie nesąžiningomis pripažintas vartojimo sutarčių sąlygas taip skatinant verslininkus nenaudoti nesąžiningų sąlygų, o vartotojus – aktyviau ginti savo teises, galėtų būti sukurta nesąžiningų sąlygų duomenų bazė. Joje būtų galima pateikti informaciją apie konkrečias nesąžiningomis pripažintas sutarčių sąlygas, taip pat, kokios sąlygos ir kodėl pripažintos atitinkančiomis sąžiningumo reikalavimą. Informaciją būtų galima suskirstyti pagal tai, koks subjektas – VVTAT ar teismas – sąlygą pripažino nesąžininga, taip pat kokiame ūkio sektoriuje nesąžininga sąlyga buvo taikoma bei sąlygos pripažinimo negaliojančia pagrinda – ar sąlyga prieštaravo bendrajam sąžiningumo reikalavimui, ar atitiko kurią nors iš CK 6.228⁴ straipsnio 2 dalyje įtvirtintų pavyzdinių nesąžiningų sąlygų. Tokiu atveju ir verslininkai, ir vartotojai galėtų nesunkiai įvertinti, ar jiems aktuali vartojimo sutarties

⁷⁹ Remiantis VVTAT 2009 – 2014 m. veiklos ataskaitomis nutarimų dėl nesąžiningų vartojimo sutarčių skaičius buvo nuo 132 iki 184.

sąlyga nebuvo VVTAT arba teismo pripažinta nesąžininga. Nesąžiningų sąlygų registravimo sistemos idėjai pritariama ir doktrinoje⁸⁰.

Atlikta analizė parodo, jog viešojoje erdvėje pateikiama informacija apie nesąžiningų sąlygų kontrolės institutą bei galimas vartotojų interesų gynimo priemonės susidūrus su nesąžiningomis sąlygomis yra nepakankama. Taip pat sudėtinga rasti informacijos apie tai, kokios vartojimo sutarčių sąlygos teismo ar VVTAT praktikoje buvo pripažintos nesąžiningomis. Dėl šių priežasčių vartotojams sunkiau ginti savo teises, o verslininkai negali įvertinti, ar jų norima taikyti sutarties sąlyga atitinka sąžiningumo reikalavimus. Darbo autoriaus nuomone, informaciją apie nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmą reikėtų pateikti atsižvelgiant į jos adresato – vidutinio vartotojo – turimas žinias bei gebėjimus. Be to svarstyтина galimybė sukurti nesąžiningų sąlygų duomenų bazę, kurioje būtų pateikiama informacija apie tai, kokios sutarčių sąlygų VVTAT ir teismo buvo pripažintos nesąžiningomis, o kokios ne.

⁸⁰ BUBLIENĖ, Danguolė. Nesąžiningų sąlygų kontrolė: ar tikėtini greiti reguliavimo pokyčiai? Nepriklausomos Lietuvos teisė: Praeitis, Dabartis ir Ateitis. Liber Amicorum Jonas Prapiestis. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, 2012, p. 691.

3.2. Valstybės institucijų bendradarbiavimo problemos

Tam, kad nesąžiningų sąlygų kontrolė būtų efektyvi, svarbu, jog ji būtų visuotinė ir apimtų kuo didesnę dalį vartojimo sutarčių. Tokiu atveju verslininkai bus nesuinteresuoti nesąžiningų sąlygų įtraukti į sutartis, sudaromas su vartotojais, bei bus geriau apsaugomi vartotojų interesai. Vis dėlto, vidutinis vartotojas neretai gali netgi nežinoti apie nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmą bei galimybę individualiai neaptartas sutarties sąlygas, kuriomis iš esmės pažeidžiama šalių teisių ir pareigų pusiausvyra vartotojo nenaudai, pripažinti nesąžiningomis. Antra, VVTAT vykdoma nesąžiningų sąlygų stebėseną taip pat nepajėgi apimti visų rinkoje naudojamų sutarčių sąlygų. Todėl nemaža dalis sutarčių gali išvengti nesąžiningų sąlygų kontrolės.

Šioje vietoje svarbu paminėti, kad tam tikros valstybės institucijos turi kompetenciją ne teismo tvarka spręsti ginčus, kylančius tarp vartotojų ir verslininkų, veikiančių tam tikrame ūkio sektoriuje. Tokia ginčų sprendimo ne teismo tvarka pasitelkiant nešališką trečiąją šalį sistema vadinama alternatyvaus ginčų sprendimo (toliau – AGS) sistema. Lietuvoje valstybinio pobūdžio AGS sistema įtvirtinta VTAĮ, kurio 22 straipsnis numato, jog vartojimo ginčus ne teismo tvarka nagrinėja šios institucijos:

1) Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyba – vartotojų ir elektroninių ryšių paslaugų teikėjų arba pašto paslaugos teikėjų ginčus dėl Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymo ir Lietuvos Respublikos pašto įstatymo reglamentuojamų santykių;

2) Lietuvos bankas – vartojimo ginčus dėl finansinių paslaugų, nurodytus Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatyme;

3) Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija – vartotojų ir energetikos įmonių, geriamojo vandens tiekimo ir (ar) nuotekų tvarkymo įmonių ginčus dėl apmokėjimo už suvartotą energiją ar paslaugas, dėl valstybės reguliuojamų kainų ir (ar) tarifų taikymo, dėl energetikos įmonių veiklos ar neveikimo tiekiant, skirstant, perduodant, laikant energiją, dėl prisijungimo, energijos ir energijos išteklių tiekimo srautų balansavimo, taip pat kitus vartotojų ir energetikos įmonių ginčus energetikos srityje, nepriskirtus Valstybinei energetikos inspekcijai prie Energetikos ministerijos;

4) Valstybinė energetikos inspekcija prie Energetikos ministerijos – vartotojų ir energetikos įmonių ginčus dėl energetikos objektų, įrenginių ir apskaitos priemonių naudojimo, energijos tiekimo nutraukimo, sustabdymo ar ribojimo;

5) Lietuvos advokatūros advokatų taryba ar jos sudarytas organas – vartotojų ir advokatų ginčus dėl teisinių paslaugų⁸¹;

6) Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba – ginčus kitose vartotojų teisių apsaugos srityse.

Nors AGS mechanizmas bei nesąžiningų sąlygų kontrolė yra skirtingi procesai⁸², vis dėlto tarp jų egzistuoja tam tikras sąsajumas. Pirmiausia, AGS institucijoms sprendžiant vartojimo ginčus ir verslininkui remiantis tam tikra sutarties sąlyga gali iškilti tokios sutarties sąlygos sąžiningumo klausimas, į kurį neatsakius nebus galima išspręsti ginčo. Todėl AGS institucija kreiptis į VVTAT su prašymu sutarties sąlygas įvertinti sąžiningumo aspektu. Antra, AGS institucija savo iniciatyva apie pastebėtas nesąžiningas sąlygas gali pranešti VVTAT, o ši – į tokią informaciją atsižvelgti atlikdama monitoringą. Pagaliau, vartotojui savo iniciatyva kreipusis į VVTAT ir sutarties sąlygą pripažinus nesąžininga, vartotojas gali inicijuoti ginčą prieš verslininką AGS institucijoje.

Įvertinus VVTAT interneto svetainėje⁸³ skelbiamus nutarimus dėl nesąžiningų sutarčių sąlygų nustatyta, jog nemažai sutarčių sąlygų pripažįstamos nesąžiningomis tose srityse, kuriose veikia AGS institucijos:

Lentelė Nr. 1

Informacija apie nesąžiningas sąlygas tose srityse, kuriose veikia AGS institucijos			
	Finansinių paslaugų sektorius	Energetikos sektorius	Ryšių paslaugų sektorius
VVTAT nagrinėtos sutarčių sąlygos	9	18	16
Konstatuotas sąlygų nesąžiningumas	9	16	15

⁸¹ Šio darbo rašymo metu nebuvo jokios informacijos apie Lietuvos advokatūros advokatų tarybos išnagrinėtus vartojimo ginčus bei kreipimusis į VVTAT dėl sutarties sąlygų įvertinimo sąžiningumo aspektu. Todėl šiame skyriuje Lietuvos advokatūros advokatų taryba nėra analizuojama.

⁸² Alternatyvių vartotojų ginčų sprendimo mechanizmų taikymas ir plėtros galimybės Lietuvoje [interaktyvus]. Advokatų profesinės bendrijos „Baltic Legal Solutions Lietuva“ tyrimas. Vilnius, 2012, p. 6 [žiūrėta 2016-03-30]. Prieiga per internetą: <<http://www.tm.lt/dok/Studija-LMP00-AGS%20mechanizmu%20taikymas%20ir%20pletros%20galimybes%20Lietuvoje-Galutine%20tyrimo%20ataskaita-2012-11-13.pdf>>.

⁸³ Darbe remiamasi 2014 m. VVTAT komisijos nutarimų dėl nesąžiningų sutarčių sąlygų taikymo analize, kadangi šio darbo rašymo metu buvo paskelbta tik dalis 2015 m. priimtų nutarimų.

Viso VVTAT nutarimų	141
--------------------------------	-----

Šaltinis. 2014 m. VVTAT komisijos nutarimai dėl nesąžiningų sutarčių sąlygų taikymo

Spręsdamos vartojimo ginčą AGS institucijos susipažįsta su tarp šalių sudaryta vartojimo sutartimi ir turi galimybę pastebėti sąlygas, kuriomis iš esmės pažeidžiama šalių teisių ir pareigų pusiausvyra vartotojo nenaudai. Todėl svarbu, jog šios institucijos nesiimtų pačios vertinti tokių sąlygų sąžiningumo ar spręsti dėl jų taikymo, o kreiptųsi į VVTAT su prašymu įvertinti sutarties sąlygų sąžiningumą. Toks bendradarbiavimas, pirmiausia, padėtų AGS institucijoms teisingai išspręsti vartojimo ginčą, kadangi turėdama kompetenciją kontroliuoti nesąžiningas sutarčių sąlygas bei reikiamą patirtį šioje srityje būtent VVTAT gali geriausiai įvertinti vartojimo sutarties sąlygų atitiktį sąžiningumo reikalavimui. Antra, kadangi, kaip minėta, vartotojai ne visada žino apie galimybę kreiptis į VVTAT dėl sutarties sąlygų įvertinimo, o pati VVTAT vykdydama monitoringą nepajėgi patikrinti visų rinkoje taikomų sutarčių sąlygų, bendradarbiavimas su AGS institucijomis leistų nustatyti daugiau nesąžiningų sąlygų ir įpareigoti daugiau verslininkų ateityje nenaudoti tokių sąlygų sudarant sutartis su vartotojais. Todėl būtų prevenciškai užkertamas kelias sutarčių su nesąžiningomis sąlygomis sudarymui ateityje bei geriau apsaugomi vartotojų interesai.

Tačiau atlikus 2014 m. VVTAT priimtų nutarimų dėl nesąžiningų sąlygų analizę⁸⁴ nustatyta, jog daugeliu atvejų apie galimai nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas VVTAT praneša patys vartotojai:

Lentelė Nr. 2

Informacija apie tai, kieno kreipimosi pagrindu pradėtas tyrimas			
	Finansinių paslaugų sektorius	Energetikos sektorius	Ryšių paslaugų sektorius
VVTAT nagrinėtos sutarčių sąlygos	9	18	16
Kreipėsi vartotojas	3	7	16

⁸⁴ Darbe analizuojami 2014 m. VVTAT nutarimai, kadangi šio darbo rašymo metu VVTAT buvo paskelbusi tik dalį 2015 m. nutarimų dėl nesąžiningų sąlygų taikymo.

Kreipėsi AGS institucija	0	3	0
-------------------------------------	---	---	---

Šaltinis. 2014 m. VVTAT komisijos nutarimai dėl nesąžiningų sutarčių sąlygų taikymo

Esant tokiai situacijai iškyla klausimas, ar vartojimo ginčus nagrinėjančios institucijos susidūrusios su galimai nesąžiningomis sąlygomis bendradarbiauja su VVTAT. Į šį klausimą galėtų būti atsakyta įvertinus, pirma, ar esamas teisinis reguliavimas įpareigoja Ryšių reguliavimo tarnybą, Lietuvos banką, Valstybinę energetikos inspekciją bei Valstybinę kainų ir energetikos kontrolės komisiją dėl galimai nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų įvertinimo kreiptis į VVTAT, bei, antra, ar šiose institucijose yra susiklosčiusi vidinė praktika bendradarbiauti su VVTAT nesąžiningų sąlygų kontrolės srityje.

Tačiau VTAĮ, Lietuvos banko įstatymo⁸⁵, Vartotojų ir finansų rinkos dalyvių ginčų nagrinėjimo tvarkos aprašo⁸⁶, Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymo, Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos nuostatų⁸⁷, Ginčų tarp galutinių paslaugų gavėjų ir elektroninių ryšių paslaugų teikėjų bei ginčų tarp naudotojų ir pašto paslaugos teikėjų nagrinėjimo taisyklių⁸⁸, Energetikos įstatymo, Valstybinės energetikos inspekcijos prie Energetikos ministerijos Išankstinės privalomos skundų ir ginčų nagrinėjimo ne teisme tvarkos aprašo⁸⁹, Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos Išankstinės privalomos skundų ir ginčų nagrinėjimo ne teisme tvarkos aprašo⁹⁰ ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių Lietuvos banko, Ryšių reguliavimo tarnybos, Valstybinės energetikos inspekcijos prie Energetikos ministerijos bei Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos veiklą, analizė parodė, kad teisinis reglamentavimas nenumato pareigos AGS

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 99-1957.

⁸⁶ Vartotojų ir finansų rinkos dalyvių ginčų nagrinėjimo tvarkos aprašas, patvirtintas 2012 m. sausio 26 d. Lietuvos banko valdybos nutarimu Nr. 03-23, *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 16-745.

⁸⁷ Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 19 d. nutarimu Nr. 1029, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 131-4734.

⁸⁸ Ginčų tarp galutinių paslaugų gavėjų ir elektroninių ryšių paslaugų teikėjų bei ginčų tarp naudotojų ir pašto paslaugos teikėjų nagrinėjimo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos direktoriaus 2011 m. spalio 21 d. įsakymu Nr. 1V-1015, *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 130-6176.

⁸⁹ Išankstinės privalomos skundų ir ginčų nagrinėjimo ne teisme tvarkos aprašas, patvirtintas Valstybinės energetikos inspekcijos prie Energetikos ministerijos viršininko 2015 m. sausio 27 d. įsakymu Nr. 1V-7, *TAR*, 2015-02-02, Nr. 1404.

⁹⁰ Išankstinės privalomos skundų ir ginčų nagrinėjimo ne teisme tvarkos aprašas, patvirtintas Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2011 m. balandžio 14 d. nutarimu Nr. O3-75, *TAR*, 2016-01-08, Nr. 459.

institucijoms susidūrus su galimai nesąžiningomis vartojimo sutarčių sąlygomis kreiptis į VVTAT su prašymu įvertinti tokių sąlygų atitiktį sąžiningumo reikalavimui.

Žemiau esančioje lentelėje Nr. 3 pateikiami duomenys apie 2014 m.⁹¹ Lietuvos banko, Ryšių reguliavimo tarnybos, Valstybinės energetikos inspekcijos bei Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos išnagrinėtus vartojimo ginčus bei kreipimuisi į VVTAT prašant įvertinti vartojimo sutarčių sąlygų atitiktį sąžiningumo reikalavimui:

Lentelė Nr. 3

Informacija apie AGS institucijos išnagrinėtus ginčus bei kreipimuisi į VVTAT				
	Finansinių paslaugų sektorius	Energetikos sektorius		Ryšių paslaugų sektorius
	Lietuvos bankas ⁹²	Valstybinė energetikos inspekcija ⁹³	Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija ⁹⁴	Ryšių reguliavimo tarnyba ⁹⁵
Išnagrinėta ginčų AGS tvarka	457	585	118	245
Kreiptasi į VVTAT	0	3	0	0
Viso išnagrinėta ginčų AGS tvarka	1405			
Viso kreiptasi į VVTAT	3			

⁹¹ Analizuojami 2014 m. duomenys, kadangi šio darbo rašymo metu institucijos nebuvo pateikusias visos informacijos apie 2015 m.

⁹² Ginčų nagrinėjimas Lietuvos banke. 2014 m. I-IV ketvirčiai [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-10-21] Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/n25152/2014_y_statistikos_lentele.pdf>.

⁹³ Valstybinės energetikos inspekcijos prie Energetikos ministerijos 2014 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-10-21] Prieiga per internetą: <http://www.vei.lt/assets/files/VEI%202014%20m%20%20veiklos%20ataskaita.pdf>.

⁹⁴ Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2014 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-10-21] Prieiga per internetą: <<http://www.vkekk.lt/SiteAssets/veikla/veiklos-ataskaita--2014-atnaujinta-2015-04-30.pdf>>.

⁹⁵ Ryšių reguliavimo tarnybos informacija apie gautus skundus [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-10-21] Prieiga per internetą: <http://www.rtt.lt/lt/vartotojui/skundai/informacija-apie-gautus-skundus.html>.

Šaltinis. AGS institucijų pateikiama informacija apie 2014 m. išnagrinėtus ginčus bei 2014 m. VVTAT nutarimai dėl nesąžiningų sutarčių sąlygų taikymo.

Iš pateikiamų duomenų galima daryti išvadą, kad bendradarbiavimas tarp AGS institucijų ir VVTAT nesąžiningų sąlygų kontrolės srityje iš esmės nevyksta. 2014 m. tik vienintelė Valstybinė energetikos inspekcija kreipėsi į VVTAT prašydama įvertinti vartojimo ginčo šalių sudarytos sutarties atitiktį sąžiningumo reikalavimui, tačiau šių kreipimūsi skaičius sudarė labai nedidelę dalį institucijos išnagrinėtų ginčų. Tuo tarpu kitos AGS institucijos į VVTAT nesikreipė nė karto.

Nesąžiningų sąlygų kontrolė bus efektyvi tik tada, jeigu ji bus visuotinė. Tačiau vartotojai ne visada žino apie galimybę kreiptis į VVTAT su prašymu įvertinti vartojimo sutarties sąlygų atitiktį sąžiningumo reikalavimui, o nesąžiningų sąlygų stebėseną taip pat nepajėgi apimti visų rinkoje naudojamų sutarčių sąlygų. Kadangi nemažai sutarčių sąlygų VVTAT pripažįstamos nesąžiningomis tuose sektoriuose, kuriuose veikia AGS institucijos, svarbu, jog šios institucijos sprendamos vartojimo ginčus bendradarbiautų su VVTAT. Toks bendradarbiavimas ne tik padėtų AGS institucijoms priimti teisingą sprendimą vartojimo ginče, bet ir leistų VVTAT nustatyti daugiau nesąžiningų sutarčių sąlygų ir užkirsti kelią jų įtraukimui į su vartotojais sudaromas sutartis. Tačiau nustatyta, kad didelė dalis VVTAT nutarimų dėl nesąžiningų sąlygų yra priimami vartotojų kreipimūsi pagrindu, jokie teisės aktai nenumato pareigos AGS institucijoms dėl galimai nesąžiningų sutarčių sąlygų kreiptis į VVTAT, o vidinės praktikos bendradarbiauti su VVTAT nėra. Tokia situacija neleidžia užtikrinti visuotinės ir efektyvios vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolės.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Verslininkai gali VVTAT pasiūlymą netaikyti nesąžiningų sąlygų įgyvendinti tik laikinai, o praėjus kuriam laikui po VVTAT atliktos stebėsenos nesąžiningas sąlygas pakartotinai įtraukti į standartines sutarčių sąlygas. Esama situacija leidžia išvengti administracinės nesąžiningų sąlygų kontrolės bei galėtų pažeisti Nesąžiningų sąlygų direktyvos 7 straipsnio nuostatas, todėl turėtų būti sukurtas teisinis mechanizmas, kuris užkirstų kelią tokiam piktnaudžiavimui. Pavyzdžiui, ūkio subjektams būtų numatytos ekonominės sankcijos, o VVTAT turėtų patikrinti, ar nesąžiningos sąlygos po kurio laiko negražinamos į sutarčių standartines sąlygas.
2. Sutarčių standartinių sąlygų tvirtinimas nėra efektyvi nesąžiningų sąlygų kontrolės priemonė, kadangi ji taikoma tik nedidelei daliai vartojimo teisinių santykių, kuomet tarp vartotojo ir verslininko nėra sudarytos rašytinės sutarties. Be to, verslininkai rengdami standartines sutarčių sąlygas, pagal kurias bus sudaromos rašytinės sutartys su vartotojais, nesivadovauja su VVTAT suderintomis sutarčių sąlygomis.
3. VVTAT individualių vartojimo sutarčių sąlygas kontroliuoti gali tik AGS procedūros metu. VVTAT nutarimai dėl nesąžiningų sąlygų taikymo neturi *res judicata* galios bei taikomi tik konkrečiau verslininko atžvilgiu, todėl vartotojams ginčijant individualiose sutartyse įtrauktas nesąžiningas sąlygas tenka visa sąlygos nesąžiningumo įrodinėjimo našta. Siekiant palengvinti šią naštą svarstyтина galimybė VVTAT nutarimus patvirtinti teismui arba vartotojams pasinaudoti grupės ieškinio institutu.
4. Teismai ne visada teisingai aiškina nesąžiningų sąlygų kontrolės mechanizmą, vartotojų viešojo intereso sampratą bei painioja VVTAT vykdomą vartotojų viešojo intereso gynimo procedūrą, kuomet ginčijamos standartinių sutarčių sąlygos, ir vartotojų reiškiamus individualius ieškinius, kuomet ginčijamos vartotojų jau sudarytų sutarčių nuostatos.
5. Net ir negaliojančių standartinių sutarčių sąlygų ginčijimas teisme turėtų būti laikomas vartotojų viešojo intereso gynimu. Be to bylose, kuriose VVTAT gina

virtotojų viešąjį interesą, teismas turėtų veikti aktyviai ir savo iniciatyva surinkti trūkstantus įrodymus, o ne atmesti ieškinį. Vis dėlto, esama situacija gali sudaryti sąlygas verslininkams išvengti teisminės nesąžiningų sąlygų kontrolės.

6. Teismai ne visada laikosi pareigos *ex officio* ginčo šalių sudarytos vartojimo sutarties sąlygas vertinti sąžiningumo aspektu. Taip pat manytina, jog ši pareiga turėtų apimti ir teismo pareigą savo iniciatyva surinkti įrodymus, ar ginčo šalių sudaryta sutartis neturėtų būti kvalifikuojama vartojimo sutartimi.
7. Bendradarbiavimas tarp VVTAT ir AGS institucijų, savo veikloje galimai susiduriančių su nesąžiningomis vartojimo sutarčių sąlygomis, nevyksta. Todėl nesąžiningų sąlygų kontrolė nėra visuotinė, o vykdoma iš esmės virtotojų kreipimusi bei VVTAT monitoringo pagrindu. Tam, kad nesąžiningos sąlygos būtų efektyviai kontroliuojamos, turėtų būti skatinamas bendradarbiavimas tarp VVTAT ir AGS institucijų.
8. Viešojoje erdvėje pateikiama nepakankamai informacijos apie nesąžiningų sąlygų kontrolės institutą bei sutarčių sąlygas, kurios teismo ar VVTAT buvo pripažintos nesąžiningomis. Tam, kad virtotojams būtų lengviau ginti savo teises, o verslininkai galėtų įvertinti norimos taikyti sąlygos sąžiningumą, šią informaciją reikėtų pateikti aiškiai bei susistemintai. Taip pat svarstyтина galimybė sukurti nesąžiningų sutarčių sąlygų duomenų bazę.
9. Manytina, kad teisinis reglamentavimas bei esama VVTAT ir teismų praktika neužtikrina pakankamai efektyvios nesąžiningų sąlygų kontrolės, kadangi egzistuoja galimybė verslininkams išvengti ne tik administracinės, bet ir teisminės nesąžiningų sąlygų kontrolės.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Teisės aktai:

1.1. Nacionaliniai teisės aktai:

- 1.1.1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
- 1.1.2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.
- 1.1.3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.
- 1.1.4. Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 99-1957.
- 1.1.5. Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl delspinigių už nesumokėtus paslaugų mokesčius skaičiavimo fiziniams asmenims. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 12-262, 2013, Nr. 110-5431.
- 1.1.6. Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 69-2382.
- 1.1.7. Lietuvos Respublikos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 82-3260.
- 1.1.8. Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 61-2340.
- 1.1.9. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 12-488.
- 1.1.10. Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 160-7576.
- 1.1.11. Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 85-4138.
- 1.1.12. Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 87-4186.
- 1.1.13. Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 19 d. nutarimu Nr. 1029. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 131-4734.
- 1.1.14. Šilumos tiekimo ir vartojimo taisyklės, patvirtintos 2010 m. spalio 25 d. Energetikos ministro įsakymu Nr. 1-297. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 127-6488.

- 1.1.15. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos vykdomos stebėsenos (monitoringo) taisyklės, patvirtintos VVTAT direktoriaus 2011 m. lapkričio 28 d. įsakymu Nr. 1-614. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 157-7467.
- 1.1.16. Vartotojų ir finansų rinkos dalyvių ginčų nagrinėjimo tvarkos aprašas, patvirtintas 2012 m. sausio 26 d. Lietuvos banko valdybos nutarimu Nr. 03-23. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 16-745.
- 1.1.17. Ginčų tarp galutinių paslaugų gavėjų ir elektroninių ryšių paslaugų teikėjų bei ginčų tarp naudotojų ir pašto paslaugos teikėjų nagrinėjimo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos direktoriaus 2011 m. spalio 21 d. įsakymu Nr. 1V-1015. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 130-6176.
- 1.1.18. Išankstinės privalomos skundų ir ginčų nagrinėjimo ne teisme tvarkos aprašas, patvirtintas Valstybinės energetikos inspekcijos prie Energetikos ministerijos viršininko 2015 m. sausio 27 d. įsakymu Nr. 1V-7. *TAR*, 2015-02-02, Nr. 1404.
- 1.1.19. Išankstinės privalomos skundų ir ginčų nagrinėjimo ne teisme tvarkos aprašas, patvirtintas Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2011 m. balandžio 14 d. nutarimu Nr. O3-75. *TAR*, 2016-01-08, Nr. 459.
- 1.1.20. Centralizuotai tiekiamų suskystintų naftos dujų pirkimo – pardavimo sutarčių su buitinais vartotojais standartinių sąlygų aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2013-09-24 įsakymu Nr. 1-187. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 101-5024.

1.2. Europos Sąjungos teisės aktai:

- 1.2.1. 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos Direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais, *OJ L 95, 21.4.1993*, p. 29–34.

2. Specialieji šaltiniai:

2.1. Monografijos, vadovėliai, komentarai:

- 2.1.1. BUBLIENĖ, D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2009.
- 2.1.2. LAUŽIKAS, E; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2004. t. 1.
- 2.1.3. LAUŽIKAS, E; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005. t. 2.

- 2.1.4. MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, šeštoji knyga, prievolių teisė*. I dalis. Vilnius: Justitia, 2003.
- 2.1.5. DRIUKAS, A. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. I dalis. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2004. t. 1.
- 2.1.6. DRIUKAS, A. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. II dalis. Procesas pirmosios instancijos teisme. Vilnius: Justitia, 2005. t. 2.

2.2. Straipsniai:

- 2.2.1. BUBLIENĖ, Danguolė. Nesąžiningų sąlygų kontrolė: ar tikėtini greiti reguliavimo pokyčiai? Nepriklausomos Lietuvos teisė: Praeitis, Dabartis ir Ateitis. Liber Amicorum Jonas Prapiestis. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, 2012.
- 2.2.2. BUBLIENĖ, Danguolė. Silpnesnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas nesąžiningų sąlygų kontrolėje. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 9 (99), p. 41-48.
- 2.2.3. BUBLIENĖ, Danguolė; ZEMLYTĖ, Eglė. Arbitražiniai susitarimai (arbitražinė išlyga) vartojimo sutartyse: *per se* nesąžininga sąlyga? Vilnius: *Teisė*, 2012; Nr. 84, p. 7-27.

2.3. Pranešimai:

- 2.3.1. BUBLIENĖ, Danguolė. Ar sankcijos už nesąžiningų sąlygų naudojimą efektyvios? [interaktyvus]. Iš *Ar sankcijos už nesąžiningų sąlygų naudojimą efektyvios?*: konferencijos medžiaga [žiūrėta 2016 m. kovo 31 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.vu.lt/tf/d.bubliene/files/2013/10/07.-Nesaziningu-sutarciu-salygu-kontrolė_final.pdf>.
- 2.3.2. BENIULIENĖ, Jurgita. Finansinių paslaugų vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė [interaktyvus]. Iš *Komercinių bankų ir klientų santykiai pokriziniu laikotarpiu*: konferencijos medžiaga [žiūrėta 2016 m. kovo 31 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lbka.lt/index.php?id=238>>.
- 2.3.3. PETRAUSKAS, Feliksas. Nesąžiningų sąlygų direktyva: iššūkiai ir taikymas vartotojų teisių apsaugos sistemoje [interaktyvus]. Iš *Vartotojų teisių apsaugos Europos Sąjungoje teisiniai aspektai: vartotojo, kaip sutarties šalies apsauga*: konferencijos medžiaga [žiūrėta 2016 m. kovo 31 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/katedros/verslo_teises_katedra/Konferencijos/2012_10_18%20Vartotoju_teisiu_apsaugos_teisiniai_aspektai_Europos_Sajungoje/Petrauskas_NS_direktyvos_taikymas.pdf>.

2.3.4. PETRAUSKAS, Feliksas. Nesąžiningų sąlygų šilumos pirkimo-pardavimo sutartyse prevencija [interaktyvus]. Iš *Šilumos tiekimo įmonių mokymas*: seminaro medžiaga [žiūrėta 2016 m. kovo 31 d.]. Prieiga per internetą: <www.lsta.lt/files/events/3_petrauskas.ppt>.

2.4. Tyrimai:

2.4.1. Alternatyvių vartotojų ginčų sprendimo mechanizmų taikymas ir plėtros galimybės Lietuvoje [interaktyvus]. Advokatų profesinės bendrijos „Baltic Legal Solutions Lietuva“ tyrimas. Vilnius, 2012, p. 6 [žiūrėta 2016-03-30]. Prieiga per internetą: <<http://www.tm.lt/dok/Studija-LMP00-AGS%20mechanizmu%20taikymas%20ir%20pletros%20galimybes%20Lietuvoje-Galutine%20tyrimo%20ataskaita-2012-11-13.pdf>>.

3. Teismų praktika:

3.1. Nacionaliniai teismai:

- 3.1.1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. *2009 m. kovo 24 d. civilinių bylų apžvalga Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga*. Teismų praktika Nr. 30.
- 3.1.2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2001 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje I. A. Valionienė v. SP UAB „Karoliniškių būstas“*, Nr. 3K-3-475/2001, kat. 81.
- 3.1.3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2002 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje SP AB „Vilniaus šilumos tinklai“ v. B. Giedraitienė*, Nr. 3K-3-1137/2002, kat. 40.2; 40.4; 40.5.
- 3.1.4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2004 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje „Žemaitijos granitas“ v. UAB „If draudimas“*, Nr. 3K-3-521/2004, kat. 67, 31.4.
- 3.1.5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2004 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje G.V., J.D., K.J. J.J. v. UAB „Novaturas“*, Nr. 3K-3-524/2004, kat. 16. 9.; 39.6.2.13.; 39.7.; 49.3.; 54.
- 3.1.6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje V. Sirgėdienė ir kt. v. UAB „Abuva“*, Nr. 3K-3-141/2006, kat. 42.2; 62.

- 3.1.7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija.
2006 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje K. K. K. Y A. v. AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-213/2006, kat. 73.2.5.5.
- 3.1.8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija.
2008 m. vasario 29 d. nutartis civilinėje byloje 791-oji daugiabučio namo savininkų bendrija ir kt. v. AB „Grigiškės“ ir kt., Nr. 3K-3-211/2008, kat. 42.2; 42.3.
- 3.1.9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija.
2008 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje A. Kavaliauskas v. UAB „Ribenos prekyba“, Nr. 3K-3-536/2008, kat. 45.2; 114.9.6.2; 121.20.
- 3.1.10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija.
2009 m. liepos 30 d. nutartis civilinėje byloje VVTAT v. UADB „Ergo Lietuva“, Nr. 3K-3-333/2009, kat. 73.2.5.5; 90; 95.7.
- 3.1.11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija.
2011 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje AB DnB NORD v. V. S. ir I. S., Nr. 3K-7-272/2011, kat. 32.5.1; 42.3; 42.11.1; 63.2; 90; 110.6; 128.17.
- 3.1.12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija.
2012 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje L.J. v. AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-180/2012, kat. 73.2.5.5.
- 3.1.13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija.
2012 birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje V. K. v. D. S., Nr. 3K-3-282/2012, kat. 124.2.7; 116.11.
- 3.1.14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija.
2012 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. K. S. ir V. S., Nr. 3K-3-279/2012, kat. 21.4.1.1; 21.4.1.2; 95.7.
- 3.1.15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija.
2013 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras v. BAB „flyLAL – Lithuanian Airlines“, AB „VA REALS“, antstolis Vitalius Milevičius, Nr. 3K-3-291/2013, kat. 95.7, 106.1.
- 3.1.16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija.
2013 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje J. P. v. UAB „Skytech.lt“, Nr. 3K-3-252/2013, kat. 42.3; 45.2.

3.1.17. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje D.Č. v. Compensa TU S.A. V. Incurance Group, bylos Nr. 2A-1072-565/2013.

3.2. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas:

3.2.1. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2000 m. birželio 27 d. sprendimas byloje *Océano Grupo Editorial et Salvat Editores*, C-240/98–C-244/98, EU:C:2000:346.

3.2.2. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2004 m. rugsėjo 9 d. sprendimas byloje *Komisija prieš Ispaniją*, C-70/03, EU:C:2004:505.

4. Kiti šaltiniai:

4.1. Apžvalgos, ataskaitos:

4.1.1. Lietuvos banko 2012 m. Lietuvos draudimo rinkos apžvalga [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-03-01]. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lietuvos_draudimo_rinkos_2012_m_apzvalga>.

4.1.2. Lietuvos banko 2013 m. Lietuvos draudimo rinkos apžvalga [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-03-01]. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lietuvos_draudimo_rinkos_2013_m_apzvalga>.

4.1.3. Lietuvos banko 2014 m. Draudimo rinkos apžvalga [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-03-01]. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lietuvos_draudimo_rinkos_2014_m_apzvalga>.

4.1.4. Ginčų nagrinėjimas Lietuvos banke. 2014 m. I-IV ketvirčiai [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-10-21]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/n25152/2014_y_statistikos_lentele.pdf>.

4.1.5. Valstybinės energetikos inspekcijos prie Energetikos ministerijos 2014 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-10-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.vei.lt/assets/files/VEI%202014%20m%20%20veiklos%20ata%20skaita.pdf>>.

4.1.6. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2014 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-10-21]. Prieiga per internetą: <www.regula.lt/.../veikla/veiklos-ataskaita--2014-atnaujinta-2015-04-30.pdf>.

4.1.7. Ryšių reguliavimo tarnybos informacija apie gautus skundus [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-10-21]. Prieiga per internetą:

<<http://www.rrt.lt/lt/vartotojui/skundai/informacija-apie-gautus-skundus.html>>.

4.2. VVTAT komisijos nutarimai dėl nesąžiningų sąlygų taikymo:

- 4.2.1. VVTAT komisijos 2013 m. sausio 3 d. nutarimas Nr. 10-9 „Dėl AB „Kauno energija“ šilumos vartojimo pirkimo – pardavimo sutarties“.
- 4.2.2. VVTAT komisijos 2013 m. vasario 22 d. nutarimas Nr. 10-169 „Dėl UAB „Aukštaitijos vandenys“ geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sutarties su vartotoju (daugiabučio namo buto ar kitų patalpų savininku (nuomininku)“.
- 4.2.3. VVTAT komisijos 2013 m. balandžio 5 d. nutarimas Nr. 10-252 „Dėl AB „Lietuvos energija“ elektros energijos tiekimo – vartojimo (pardavimo – pirkimo) sutarties“.
- 4.2.4. VVTAT komisijos 2013 m. balandžio 5 d. nutarimas Nr. 10-251 „Dėl UAB „Vilniaus vandenys“ šalto vandens pirkimo – pardavimo ir nuotekų šalinimo bei valymo sutarties“;
- 4.2.5. VVTAT komisijos 2013 m. balandžio 5 d. nutarimas Nr. 10-253 „Dėl šilumos energijos termofikaciniu vandenių tiekimo – vartojimo sutarties“.
- 4.2.6. VVTAT komisijos 2013 m. balandžio 10 d. nutarimas Nr. 10-264 „Dėl UAB „Prienu energija“ šilumos energijos tiekimo, vartojimo ir atsiskaitymo fiziniams asmenims (individualių namų, butų savininkams) sutarties“.
- 4.2.7. VVTAT komisijos 2013 m. spalio 10 d. nutarimas Nr. 10-910 „Dėl UAB „pigū“ prekių pirkimo – pardavimo internetinėje parduotuvėje pigu.lt taisyklių sąlygų“.
- 4.2.8. VVTAT komisijos 2014 m. sausio 14 d. nutarimas Nr. 10-36 „Dėl UAB „Kaišiadorių šiluma“ karšto vandens vartojimo pirkimo – pardavimo sutarties“.
- 4.2.9. VVTAT komisijos 2014 m. sausio 29 d. nutarimas „Dėl UAB „Varėnos dujos“ dujų tiekimo sutarties“.
- 4.2.10. VVTAT komisijos 2014 m. vasario 7 d. nutarimas Nr. 10-112 „Dėl UAB „Literma“ sutarties“
- 4.2.11. VVTAT komisijos 2014 m. gegužės 2 d. nutarimas Nr. 10-323 „Dėl UAB „Baltijos didmena“ membershop.lt prekių pirkimo ir pardavimo taisyklių sąlygų“.
- 4.2.12. VVTAT komisijos 2015 kovo 10 d. nutarimas Nr. 10-566 „Dėl UAB „Komplektas“ sutarties“.

4.3. Sutarčių standartinės sąlygos:

- 4.3.1. Prekių pirkimo – pardavimo internetinėje parduotuvėje *Pigu.lt* taisyklės, 2014 m. rugsėjo 30 d. redakcija [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-02-23]. Prieiga per internetą: <<http://pigu.lt/t/taisykles>>.
- 4.3.2. *MemberShop.lt* prekių pirkimo ir pardavimo taisyklės [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-21]. Prieiga per internetą: <<http://membershop.lt/index.php?cl=content&oxcid=2eb4676806a3d2e87.06076523>>.
- 4.3.3. AAS „BTA Baltic Insurance Company“ filialo Lietuvoje „Sausumos transporto priemonių draudimo taisyklės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-21]. Prieiga per internetą: <https://www.bta.lt/userfiles/files/BTA_KASKO_taisykles_LT_2015-08.pdf>.
- 4.3.4. UAB DK „PZU Lietuva“ „Transporto priemonių draudimo taisyklės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-21]. Prieiga per internetą: <<https://pzu.gjensidige.lt/lt-lt/choose-a-product/personal/casco/casco?mediaId=4e431195-66e9-4858-8568-81c8f0df8f25>>.
- 4.3.5. ERGO Insurance SE Lietuvos filialo „Transporto priemonių draudimo taisyklės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-21]. Prieiga per internetą: <http://www.ergo.lt/files/ERGO%20KASKO%20visas_030.pdf>.
- 4.3.6. IF P&C Insurance AS filialo „Automobilio draudimo taisyklės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-21]. Prieiga per internetą: <<https://www.if.lt/web/lt/SiteCollectionDocuments/taisykles/automobilio-draudimo-taisykles.pdf>>.
- 4.3.7. AAS „Gjensidige Baltic“ Lietuvos filialo „Transporto priemonių savanoriško draudimo taisyklės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-21]. Prieiga per internetą: <http://www.gjensidige.lt/files/Taisykles/Transporto_priemoniu_savanoris_kojo_draudimo_taisykles_Nr.%20112.pdf>.
- 4.3.8. AB „Lietuvos draudimas“ „Transporto priemonių draudimo taisyklės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.ld.lt/sites/default/files/Kasko%20draudimo%20taisykl%C4%97s.pdf>>.

- 4.3.9. COMPENSA TU S.A. Vienna Insurance Group Lietuvos filialo „Sausumos kelių transporto priemonių draudimo taisyklės“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-21]. Prieiga per internetą: <http://www.compensa.lt/pdf/SAUSUMOS_KELIU_TRANSPORTO_PRIEMONIU_DRAUDIMO_TAIKYKLES_GALIOJA_NUO_2016_01_01.pdf>.
- 4.3.10. Seesam Insurance AS Lietuvos filialo „Kelių transporto priemonių savanoriškojo draudimo taisyklės“ [Interaktyvus]. [žiūrėta 2016-01-21]. Prieiga per internetą: <https://esales.seesam.lt/esales/Files/Dokumentai/taisykles_kasko.pdf>.

SANTRAUKA

Darbe nagrinėjamos Lietuvos vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolės efektyvumo problemos. Ši tema doktrinoje iki šiol nebuvo detaliai nagrinėjama, o teismų praktika yra negausi, kartais prieštaringa ar klaidinga. Tuo tarpu yra labai svarbu vartotojus kaip silpnesniąją sutarties šalį veiksmingai apginti nuo nesąžiningų sąlygų. Tam, kad būtų atskleista, su kokiomis konkrečiomis problemomis susiduriama vykdant nesąžiningų sąlygų kontrolę yra visapusiškai nagrinėjimas teisinis reglamentavimas, VVTAT, teismų praktika bei rinkoje naudojamos sutarčių sąlygos. Taip pat siekiama nustatyti, koks yra šių problemų kumuliatyvinis poveikis kontrolės efektyvumui, kaip būtų galima jas spręsti ir ar nesąžiningų sąlygų kontrolė yra efektyvi. Darbe atskleidžiama, jog nesąžiningų sąlygų stebėseną ir standartinių sutarčių sąlygų tvirtinimas nėra efektyvūs, o VVTAT nutarimų teisinė galia nesukuria tinkamo vartotojų teisių apsaugos efekto. Be to, teismai ne visada tinkamai aiškina vartotojų viešojo intereso sampratą ir laikosi pareigos sutarčių sąlygų atitiktį sąžiningumo reikalavimui vertinti *ex officio* bei veikti aktyviai, kai to reikalauja viešasis interesas. Dėl šių priežasčių nesąžiningų sąlygų kontrolė yra nepakankamai efektyvi.

SUMMARY

Problems of the effectiveness of control of unfair terms in the contracts with consumers in Lithuania has not been examined in detail yet. The case law is poor, contradictory or even false, while it is very important to protect the consumers as the weaker party of the contract from the unfair terms. In order to identify the problems of the effective control of the unfair terms a comprehensive analysis of the legal regulation, case law of the State Consumer Rights Protection Authority (hereinafter – SCRPA) and courts, as well as the terms of the contracts with consumers that are used in the market, is performed. It is also sought to determine the cumulative impact of these problems on the effectiveness of the unfair terms in the contracts with consumers and the possible ways of dealing with it, as well as to answer the question, whether the control of unfair terms is effective. It is revealed that the procedure of the monitoring of the unfair terms and the approval of the standard terms of the contracts with consumers are ineffective, the legal power of the resolutions of the SCRPA does not create a proper consumers' protection effect. Moreover, the courts incorrectly interpret the concept of the consumers' public interest and does not act actively when the public interest requires. Due to these reasons the control of unfair terms in the contracts with consumers is insufficiently effective.